

GÜNEY- DOĞU AVRUPA ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

THE JOURNAL OF SOUTH-
EASTERN EUROPEAN STUDIES

HAKEMLİ DERGİ | SAYI/ISSUE 24 | YIL/YEAR 2013-2

MACARİSTAN'DA OSMANLI ÇALIŞMALARI – I
OTTOMAN STUDIES IN HUNGARY – I

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ
İSTANBUL UNIVERSITY FACULTY OF LETTERS

Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi = The Journal for South-Eastern European Studies.--İstanbul : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1972-

c.: resim, harita, tablo; 24 cm.

Yılda iki sayı.

ISSN 0378-3863

Elektronik ortamda da yayınlanmaktadır:

<http://dergipark.gov.tr/iugaad>

1. TARİH – AVRUPA – SÜRELİ YAYINLAR. 2. DIŞ SİYASET – AVRUPA. 3. BALKANLAR.

Telif Hakları Kanunu çerçevesinde makale sahipleri ve Yayın Kurulu'nun izni olmaksızın hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz. Yazıların bilim, dil ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

The contents of the journal are copyrighted and may not be copied or reproduced without the permission of the publisher. The authors bear responsibility for the statements or opinions of their published articles.

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü
Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanlığı
tarafından bastırılmıştır.

İLETİŞİM | CORRESPONDENCE

Prof. Dr. Mustafa H. SAYAR
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü

POSTA ADRESİ | POSTAL ADDRESS

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi
Ordu Cad. No: 196, 34459 Laleli/İstanbul

E-POSTA | E-MAIL

gaad@istanbul.edu.tr

İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
34459 Beyazıt, İstanbul

BASKI-CİLT

Kültür Sanat Basımevi
www.kulturbasim.com
Sertifika No: 22032

**GÜNEY-
DOĞU
AVRUPA
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ**
THE JOURNAL OF SOUTH-
EASTERN EUROPEAN STUDIES

YAYIN KURULU | EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. İdris BOSTAN
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR (Sorumlu)
Prof. Dr. Mahir AYDIN
Prof. Dr. Ebru ALTAN
Prof. Dr. Birsal KÜÇÜKSİPAHİOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Neriman E. HACISALİHOĞLU
Yrd. Doç. Dr. Metin ÜNVER
Yrd. Doç. Dr. Özgür KOLÇAK

**YAYINA HAZIRLAYANLAR
EXECUTIVE EDITORS**

Yrd. Doç. Dr. Metin ÜNVER
Yrd. Doç. Dr. Özgür KOLÇAK

SAYI EDITÖRÜ | ISSUE EDITOR

Yrd. Doç. Dr. Özgür KOLÇAK

**HAKEM KURULU | 24. SAYI
BOARD OF REVIEWING EDITORS | ISSUE 24**

Prof. Dr. Feridun Emecen
(İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)

Prof. Dr. İdris Bostan
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Emrah Safa Gürkan
(İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)

Doç. Dr. Gültekin Yıldız
(İstanbul Üniversitesi)

Doç. Dr. Hakan Karagöz
(Süleyman Demirel Üniversitesi)

Doç. Dr. Hatice Oruç
(Ankara Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Yıldırım
(Bartın Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Metin Ünver
(İstanbul Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Sedat Bingöl
(Anadolu Üniversitesi)

Yrd. Doç. Dr. Özgür Kolçak
(İstanbul Üniversitesi)

İÇİNDEKİLER | TABLE OF CONTENTS

Kayıt Dışı (Hâric ez-Defter) ve “Gayrimeskûn” (Hâli ez-Raiyyet) Yerlerin Osmanlı Sınır Boylarının Şekillenmesinde Etkisi <i>The Influence of Unregistered (Hâric ez-Defter) and Uninhabited (Hâli ez-Raiyyet) Places on the Formation of Ottoman Frontiers</i> ÉVA SZ. SIMON.....	1-16
16. Yüzyıl Macaristan ve Hırvatistanı’nda Türk Tehdidine Karşı Müdafaa ve Askeri Haritacılık <i>Die Türkenabwehr und die Militärkartographie der Habsburgermonarchie in Ungarn und Kroatien-Slawonien im 16. Jh.</i> GÉZA PÁLFFY (Çev. Mahmut Halef Cevrioğlu)	17-47
“Unutulmuş Biriyim” – 17. Yüzyıl Ortasında Macar Süvari Subayı ile Budinli Türk Çavuşun Serbest Bırakılma Hikâyeleri <i>“Forgotten in the Dark” - Mutual Release of a Hungarian Captain and a Turkish Çavuş from Buda in the Mid-Seventeenth Century</i> HAJNALKA TÓTH.....	49-67
“Paşa’nın Eli Öpülür mü?": Budin’de Erdel Elçileri <i>Kissing the Hand of the Pasha? Transylvanian Envoys at Buda</i> GÁBOR KÁRMÁN	69-99
İstanbul Macarların Tarihine Dair Bir Kaynak: “Macar Nüfus Kütüğü” <i>An Historical Source on the Hungarians of Constantinople: “A Consular Census Register”</i> GYÖRGY CSORBA.....	101-115

KİTABİYAT | BOOK REVIEWS

Szabolcs Varga, *Europe's Leonidas: Miklós Zrínyi, Defender of Szigetvár (1508 - 1566)*, trans. David Robert Evans, Budapest: Research Center for the Humanities, Hungarian Academy of Sciences, 2016.

ÖZGÜR KOLÇAK119-121

Dóra Bobory, *The Sword and the Crucible: Count Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 2009.

SERCAN PEKTAŞ123-125

Géza Dávid, *Studies in Demographic and Administrative History of Ottoman Hungary*, Istanbul: The ISIS Press, 1997.

AHMET TEKİN.....127-130

István Hiller, *Palatin Nikolaus Esterházy: Die ungarische Rolle in der Habsburgerdiplomatie 1625 bis 1645*, Viyana, Köln ve Weimar: Böhlau Verlag, 1992.

MAHMUT HALEF CEVRİOĞLU131-133

Ablonczy Balázs, *Keletre Magyar! A Magyar Turanizmus Története (Doğuya Macar!, Macar Turancılık Tarihi)*, Debrecen: Jaffa Kiadó, 2016.

MÜJDAT KARAGÜLMEZ135-139

Antal Ullein-Reviczky, *German War Russian Peace The Hungarian Tragedy*, (çev.) Lovice Mária Ullein-Reviczky, Budapest: Helena History Press, 2014.

EMRE SARAL.....141-146

16. YÜZYIL MACARİSTAN VE HIRVATİSTANI'NDA TÜRK TEHDİDİNE KARŞI MÜDAFAA VE ASKERİ HARİTACILIK

Géza PÁLFFY*

Çev. Mahmut Halef Cevrioğlu

Öz

Mevcut çalışma, 16. yüzyıl Habsburg Monarşisi'nin Macaristan ve Hırvat-İsklavon coğrafyasındaki Türk tehdidine karşı savunma ve askeri haritacılık uygulamalarının tarihine dair Macar tarihçilerin ortaya koymuş olduğu son çalışmaları derlemektedir. Bu doğrultuda, Osmanlı Devleti'nin Adriyatik ve Tuna beyinde kalan alanı fethinin, Habsburg memleketlerinde ne denli hususi bir askeri gelişmeye sebebiyet verdiğine dikkat çekilmektedir.

Anahtar kelimeler: Habsburg Monarşisi, Macaristan, Hırvatistan-İsklavonya, Türklere karşı müdafaa, askeri haritacılık.

1. Macaristan ve Orta Avrupa'da Türk Tehlikesi

Osmanlı İmparatorluğu'nun yayılmacı politikası, Ortaçağın sonlarında – Yagellon Hanedanı idaresi altındaki – Macar Krallığı'nı, tarihindeki en pürüzlü sorunlarından biriyle karşı karşıya getirdi. 1102 senesinden beri varlığını sürdüren Macar- Hırvat birleşik siyaseti, 15. yüzyılda Orta Avrupa'nın hatırı sayılır kuvvetlerinden biriydi. Bu sebeptendir ki, döneminin en seçkin hanedanları (Lüksemburglar, Habsburglar ve Yagellonlar) "Memâlik- i Tâc-ı İştvan" tahtına oturmak için rekabet etmişlerdir¹. Tablo 1'deki verilerden de anlaşılacağı üzere, Macar-Hırvat Birleşik Krallığı'nın 1500 yılı civarında egemenliği altındaki arazinin yüzölçümü ve nüfus, hem Bohemya Tacı'na bağlı eyaletlere, hem de Habsburg ailesinin Avusturya'da veraset yoluyla elinde tuttuğu topraklara (Kranjska/Krain ve Steiermark[İştıria] dâhil) karşı bariz bir üstünlük sergiliyordu. Bu minvaller esas alındığında, ancak Kutsal Roma Germen İmparatorluğu ya da Lehistan Krallığı ile bir kıyaslama yapmak doğru olurdu.²

Tablo 1: Geç Ortaçağ'da Macar Krallığı, Avusturya Memalik-i Mevrusesi ve Bohemya Tacı'na tabi topraklar²

	Macar- Hırvat Krallığı	Avusturya Memalik- i Mevrusesi	Bohemya Tacı Toprakları
Yüzölçümü km ²	325.000	110.000	125.000
Nüfus	3.300.000	1.815.000	2.300.000

* Senior Research Fellow and Head of Holy Crown of Hungary Research Group, Hungarian Academy of Sciences, Research Center for the Humanities, Institute of History, Palffy.Geza@btk.mta.hu.

¹ Kosáry, D., "Magyarország a XVI–XVII. Századi Nemzetközi Politikában [16–17. Yüzyıl Uluslararası Siyasetinde Macaristan]", *A Történelem Veszedelmei. Írások Európáról és Magyarországról [Tarihin Tehlikeleri. Avrupa ve Macaristan Üzerine Çalışmalar]*, Budapest: Magvető, 1987, s. 20–62.

² Engel, P., *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526*, London-New York: I. B. Tauris, 2001, s. 323–344; Kubinyi, A., *König und Volk im Spätmittelalterlichen Ungarn. Städteentwicklung, Alltagsleben und Regierung im Mittelalterlichen Königreich Ungarn*, Herne: Tibor Schäfer, 1998, s. 148–182; Winkelbauer, T., *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im Konfessionellen Zeitalter, 1522–1699*, I, Wien: Ueberreuter, 2003, s. 13–14, 29.

16. yüzyıl başlarında Macar-Hırvat Birleşik Krallığı, güneydoğu sınırında, önceki asırlarda gerçekleştirdiği yayılmanın ardından çarpıcı bir coğrafi genişliğe erişerek bir dünya gücü halini alan Osmanlılar ile karşı karşıya kalmıştı. 1360'lardan beri Macar- Hırvat kralları görece başarılı bir şekilde topraklarını Osmanlı nüfuzuna karşı koruyabilmişlerdi. Ne var ki, İstanbul'un 1453'teki fet-hinden, ya da daha ziyade yakın doğunun (1510'larda) Osmanlılar tarafından ele geçirilmesinin ardından, kuvvetler muvazenesi Osmanlıların lehine olacak şekilde sarsıldı³.

Kısacası, takriben 1520 senesinde Macar-Hırvat Krallığı çağının en kuvvetli devletlerinden birinin komşusuydu. Osmanlı İmparatorluğu, daha o zaman bile elinin altında iyi talim görmüş ve ikmal birlikleriyle mükemmelen desteklenen 100.000 kişilik bir ordu bulunduruyordu. Avrupa devletleri için benzer bir durumdan bahsetmek ancak 17. yüzyıl ortasından sonra mümkün olacaktır. Ayrıca, Osmanlılar ne insan gücünden, ne de doğal kaynaklardan yana sıkıntı çekiyordu. Osmanlıların aklı fikri, özellikle de Balkanlardaki pek çok bölgeyi ele geçirdikten sonra, Avrupa'daki – en azından anakara üzerindeki – kadim rakipleri olan Macar Hırvat Krallığı'nı alt etmekteydi⁴.

Hala sıklıkla dile getirilen bir görüşe göre, eğer iç ve dış politikadaki sorunların, başka bir deyişle, Macaristan'ın o meşum bölünmüşlüğü'nün üstesinden gelinebilseydi, ülke toprakların büyük bir kısmının Osmanlılara kaptırılmasının pekâlâ önüne geçilebilirdi⁵. Hâlbuki Tablo 2'deki verilere bakılırsa, Osmanlı İmparatorluğu'nun Macar- Hırvat Birleşik Krallığı'nın güney sınırına doğru genişlemesinin - er ya da geç- durdurulamaz bir hale geleceğini açıkça gösteriyordu. Şu halde ortaya çıkan soru fütuhatin ne ölçek ve şekilde olacağıydı: Yoksa Macar- Hırvat Krallığı bir zamanlar kendi tampon devletleri olan güney komşularıyla (Bulgar Krallığı, Sırbistan ve Bosna) aynı kaderi mi paylaşacaktı?

Tablo 2: 1520'lerde Osmanlı İmparatorluğu ve Macar-Hırvat Krallığı⁶

	Osmanlı İmparatorluğu	Macar-Hırvat Krallığı
Yüzölçümü, km ²	1.500.000	325.000
Nüfus	12–13.000.000	3.300.000
Yıllık Gelir	4–5.000.000	300.000
Askeri Kuvvet	100–120.000	30–40.000

³ Osmanlı İmparatorluğu tarihi için bkz.: İnalcık, H., *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300–1600*, 3. bs., London: Widenfeld and Nicolson, 1997; Faroqi, S., *Geschichte des Osmanischen Reiches*, München: Beck, 2000; Imber, C., *The Ottoman Empire, 1300–1650. The Structure of Power*, Basingstoke–New York: Palgrave MacMillan, 2002.

⁴ Fodor, P., "Ottoman Policy Towards Hungary, 1520–1541", *In Quest of the Golden Apple. Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire*, Istanbul: Isis, 2000, s. 105–169.

⁵ Perjés, G., *The Fall of the Medieval Kingdom of Hungary: Mohács 1526–Buda 1541*, Boulder et al.: Columbia et al., 1989, s. 173–272.

1520'li yıllarda – hususi olarak 1521 yazında Belgrad'ın fethinden sonra – Budin'deki Kraliyet Sarayı Türk tehlikesini tam anlamıyla idrak etti. Her ne kadar gün geçtikçe vehameti artan bu durumu kontrol altına almak için birkaç teşebbüste bulunulduysa da⁷, 1470–1480 yılları arasında Aşağı Tuna ve Sava nehirleri boyunca çekilmiş müstahkem sınır hattının Osmanlılar karşısında çöküşü engellenemedi. Yüksek ehemmiyeti haiz sınır kalelerinin düşmesi (1522: Orsowa/Adakale, Blagaj/ Blagay, Knin, Skradin; 1523: Ostrovica/Ostroviç; 1524: Severin, vs.) Macar-Hırvat Krallığı'nın kaderini mühürlemiş oldu: Zira sınır savunması, ilk etapta, sıklıkla seçkin kraliyet birlikleri tarafından da takviye edilen birkaç yüz askerin nöbette beklediği bu anahtar nitelikteki kalelerin üzerinde temellenmişti⁸.

Osmanlı kılıçlarını bağrında ilk hisseden Hırvatistan oldu. 1522'de Knin ve Skradin kalelerinin kaybedilmesiyle ortaçağ Hırvat Krallığı'nın neredeyse yarısı Osmanlı hâkimiyetine girmiş oluyordu. Yegâne direniş umudu Macarların elinde bulunan Bosna'daki Yayçe ve Hırvatların kontrolündeki Kilis kaleleri idi. Osmanlı akıncıları eş zamanlı olarak Hırvat sahillerinden ve İsklavonya üzerinden her geçen gün artan bir sıklıkla Krain ve İştirya'nın güney kısımlarını vuruyorlardı⁹. Bu sebepten ve kayınbiraderinin – Hırvat-Macar Kralı II. Lajos [Layos] (1516 – 1526) – isteğinden ötürü, Habsburg Hanedanı'ndan Arşidük Ferdinand, 1521'den itibaren düzenli olarak Macar-Hırvat Birleşik Krallığı'nı para ve asker yardımıyla destekledi¹⁰.

Osmanlı Devleti 1526'da Mohaç'ta meydanı kimseye bırakmayıp, Macaristan içlerine doğru fütuhata devam etmeye hevesli olduğunu kısa sürede açıkça gösterdi. Arşidük Ferdinand'ın Bohemya ve ardından Macar-Hırvat Kralı (1526/27) seçilip taçlandırılmasıyla, Osmanlı sultanlarının Adriyatik ve Tuna arasındaki bölgede yeni rakibi Habsburg Hanedanı'ndan bir Macar kralı olmuş oluyordu. Habsburgların Viyana'daki payitahtı bu tarihten itibaren Osmanlılar

⁶ Ágoston, G., "Habsburgs and Ottomans: Defense, Military Change and Shifts in Power", *The Turkish Studies Association Bulletin*, 22 (1998), s. 126–141; Pálffy, G., *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, Boulder et al.: Columbia et al., 2009, s. 25, Tablo 2.

⁷ Kubinyi, A., "The Battle of Szávaszentdemeter–Nagyolaszi (1523). Ottoman Advance and Hungarian Defence on the Eve of Mohács", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid–Pál Fodor, Leiden et al.: Brill, 2000, s. 71–115.

⁸ Szakály, F., "Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365–1526)", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 33 (1979), s. 65–111; Szakály, F., "The Hungarian-Croatian Border Defense System and its Collapse", *From Hunyadi to Rákóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, ed. János M. Bak–Béla K. Király, Boulder et al.: Columbia et al., 1982, s. 141–158.

⁹ Toifl, L.–Leitgeb, H., *Türkeneinfälle in der Steiermark und in Kärnten vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1991; Simoniti, V., *Vojaška Organizacija na Slovenskem v 16. Stoletju*, Ljubljana: Slovenska Matica, 1991, s. 4–23; Voje, I., *Slovenci pod Pritiskom Turškega Nasilja*, Ljubljana: Znanstveni Inštitut Filozofske Fakultete, 1996, s. 17–54.

¹⁰ Thallóczy, L.–Hodinka, A., *Codex Diplomaticus Partium Regno Hungariae Adnexarum*, Bd. 1, Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1903, muhtelif yerlerde; Rothenberg, G. E., "The Origins of the Austrian Military Frontier in Croatia and the Alleged Treaty of 22 December 1522", *Slavonic and East European Review*, 38 (1960), s. 493–498.

için en çok arzu edilen fetih hedeflerinden biri haline geldi. Macarlarla Osmanlılar arasındaki mücadele böylece iki süper güç arasında bir savaşa dönüşüyordu: Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları¹¹.

Bu dönemde Osmanlılar, Kral I. Ferdinand'ın Orta Avrupa'daki siyasi varlığı karşısında da hem askeri hem de ekonomik olarak açık bir üstünlüğe sahipti (Tablo 3). I. Ferdinand'ın makûs talihi, ağabeyi V. Karl'ın (Şarlken, 1519–1556) imparatorluk tacından feragat edişine, diğer bir ifadeyle, kendisinin Kutsal Roma Germen İmparatorluğu tahtına (1556/58) oturduğu güne değin değişmedi. Kutsal Roma Germen İmparatorluğu, bu sayede, Habsburg Hanedanı'nın (*Casa de Austria*) Orta Avrupa'daki devletler kompleksinin bir parçası haline geldi¹².

Tablo 3: Osmanlı İmparatorluğu ve Macar Kralı seçildikten sonraki haliyle I. Ferdinand dönemindeki Habsburg Monarşisi'nin mukayesesi (1527–1528)¹³

	Osmanlı İmparatorluğu	Habsburg Monarşisi
Yüzölçümü, km ²	1.500.000	450.000
Nüfus	13.000.000	6,5–7.000.000
Askeri Kuvvet	100–120.000	30–40.000 civarı

Yine de, 1529 senesine dönüldüğünde Ferdinand açısından işler hiç de iç açıcı değildi: (1) 1528 başında Osmanlılar Bosna'daki son kale olan Yayçe'yi fetih etmişlerdi¹⁴. Bu halde, o zamanlarki İsklavonya (yani Zagreb/Agram, Kreuz/Križevci ve Warasdin/Varaždin Vilayetleri) ve Habsburgların mevrus eyaletleri olan Kranjska/Krain ve İştırya doğrudan Osmanlı tehdidi altında kalıyordu. (2) Her ne kadar Viyana'nın Osmanlılar tarafından ilk kuşatması başarısız kalmış olsa da, Muhteşem Sultan Süleyman'ın (1520–1566) Macaristan'daki 1529 yılı

¹¹ Pálffy, G., "The Origins and Development of the Border Defence System against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century)", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden et al.: Brill, 2000, özellikle s. 10–22.

¹² Laubach, E., *Ferdinand I. als Kaiser. Politik und Herrscherauffassung des Nachfolgers Karls V*, Münster: Aschendorff, 2001, s. 207–254; Rauscher, P., "Kaiser und Reich. Die Reichstürkenhilfen von Ferdinand I. bis zum Beginn des „Langen Türkenkriegs“ (1548–1593)", *Finanzen und Herrschaft. Zu den Materiellen Grundlagen Fürstlicher Politik in den Habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*, ed. Friedrich Edelmayer–Maximilian Lanzinner–Peter Rauscher, München–Wien: Oldenbourg, 2003, s. 45–83; ayrıca daha yeni olarak Pálffy, G., "An 'Old Empire' on the Periphery of the Old Empire: The Kingdom of Hungary and the Holy Roman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries" *The Holy Roman Empire, 1495–1806: A European Perspective*, ed. R. J. W. Evans–Peter H. Wilson, Leiden–Boston: Brill, 2012, s. 259–279.

¹³ Ágoston, G., "The Most Powerful Empire: Ottoman Flexibility and Military Might", *Empires and Superpowers. Their Rise and Fall*, ed. George Zimmar–David Hicks, Washington: Society for the Preservation of the Greek Heritage, 2005, s. 128–130; Winkelbauer, *Ständefreiheit und Fürstenmacht*, I, s. 23–24.

¹⁴ Barta, G., "A Forgotten Theatre of War 1526–1528 (Historical Events Preceding the Ottoman-Hungarian Alliance of 1528)", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Budapest: Loránd Eötvös University, Department of Turkish Studies, Hungarian Academy of Sciences, Institute of History, 1994, s. 104–105.

seferi yüzünden Kral Ferdinand büyük kayıplar yaşamıştı: Erdel ve Macaristan'ın doğusundaki başka bazı bölgeler, Macaristan'daki rakibi ve 1526–1540 yılları arasında aynen kendisi Macar Kralı unvanını kullanan I. Yanoş Zapolya'nın (Szapolyai János) eline geçmişti. Bu, önceleri 450.000 km²'ye varan I. Ferdinand'ın egemenlik alanının yaklaşık 100.000 km²'lik bir kayba uğraması demek oluyordu. (3) Yanoş Zapolya 1528 Martından beri Bâb-ı Âlî'nin vasalıydı. Sultan 1529'da Zapolya'ya Macar başkenti Budin'i verip aynı yılın sonbaharında İstanbul'a geri döndü¹⁵.

Böylelikle Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesi 1529'dan itibaren Habsburg Monarşisi'nin en büyük sıkıntılarından birini teşkil ediyordu. Buna yalnız 1529'da Viyana'nın Türkler tarafından ilk kez kuşatılması ve 1532'de Sultan Süleyman'ın tekrar çıktığı sefer değil, aynı zamanda az bilinen şu ayrıntı da delalet etmektedir: 1530 yılında Kral Ferdinand'ın birlikleri saldırdığında, Budin Kalesi'nin müdafileri Osmanlı askerleri tarafından desteklenmekteydi¹⁶.

Macaristan'daki Osmanlı hükümlerinin açısından çoğunlukla Budin'in 1541'de Osmanlılar tarafından fethi milat kabul edilir. İki Macar kralının (I. Ferdinand ve I. Yanoş Zapolya) mücadeleye tutuşmasıyla birlikte, 1529'dan itibaren iki süper gücün Macaristan ve Hırvatistan üzerindeki müsabakası da başlamış oluyordu. Osmanlılara karşı savunma, Habsburg yönetiminin en mühim görevlerinden birini teşkil ediyordu. Habsburg Monarşisi'nin diğer bölgelerinin güvenliği, her geçen gün daha büyük parçaları Osmanlı hâkimiyetine geçen Macar ve Hırvat topraklarında Osmanlılara karşı başarılı bir müdafaaya bağlıydı.

2. Yeni Bir Müdafaa Planının Tasarım ve Gerçekleştirilmesindeki Zorluklar

Yeni bir müdafaa planının tasarlanması ve Osmanlı akınlarına karşı yeni bir hudut müdafaa sisteminin inşa edilmesi pek çok açıdan meşakkatliydi: Türk tehlikesi her geçen gün ciddileşiyor olsa da, Kral Ferdinand Avusturya, Bohemya ve bir ölçüde de Macar ve İsklavonya meclislerini acilen alınması gereken tedbirler konusunda ikna etmekte güçlük çekiyordu. İmparatorluğun kadim merkezlerinde durum daha da karışıktı; zira Protestan zümreler, Şmalkaldik Savaşı'nda (1546–1547) İmparator V. Karl ile boğaz boğaza gelmişlerdi. Bu sebepledir ki, Türklerle karşı yapılan propaganda gün geçtikçe büyük anlam kazanıyordu¹⁷.

Macaristan Krallığı'nın ortaçağdaki büyük coğrafi genişliği, yeni bir müdafaa tasarımı için hayata geçirilebilmesinin önünde pek çok açıdan engel teşkil ediyordu:

(1) Osmanlılar tarafından ele geçirilen Hırvat toprakları bir yana, 1530 yılında

¹⁵ Papp, S., *Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine Quellenkritische Untersuchung*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2003, s. 27–51.

¹⁶ Dávid, G., "An Ottoman Military Career on the Hungarian Borders: Kasim Voyvoda, Bey, and Pasha", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid–Pál Fodor, Leiden et al.: Brill, 2000, s. 269–272.

¹⁷ Barbarics-Hermanik, Z., "Reale oder Gemachte Angst? Türkengefahr und Türkenpropaganda im 16. und 17. Jahrhundert", *Türkenangst und Festungsbau. Wirklichkeit und Mythos*, yay. Harald Heppner–Zsuzsa Barbarics-Hermanik, Frankfurt am Main, 2009, s. 43–75.

hâlihazırda Osmanlı egemenliği altındaki Macar toprakları, Habsburg hanedanına ait ırsî mülklerden görece uzak kalıyordu: Belgrad Kalesi ve Viyana arasındaki mesafe 650 kilometreydi. Bu sebeple 1540'lara kadar ne Avusturya ve Bohemya Meclislerini ne de İmparatorluğun kalbindeki zümreleri, Osmanlılara karşı Macaristan ve Hırvatistan'da askeri ve finansal bir seferberliğe ikna edebilmek kolay değildi. Bu bağlamda, Macaristan Yüksek Yargıcı Alexius Thurzó (1527–1543) 1531 sonunda şöyle belirtmişti: “Zat- ı Alinizin mevcudiyeti ve külli Alaman Eyaletinin bekası behemehâl Macaristan'a bağlıdır”¹⁸. Mezkur Osmanlı akınlarına gün be gün daha fazla maruz kalan ve Balkanlar'ın Osmanlılar tarafından ele geçirilen bölgelerinden kaçan Hırvat muhacirlerin ilticasıyla yüz yüze gelen Krain, İştırya ve Kärnten Meclisleri bu hususta bir istisna teşkil ediyorlardı¹⁹.

(2) I. Ferdinand'ın sarayında ise, Kral Zapolya'nın vassal statüsünün beraberinde getirebileceği tehlikeler yalnızca kısmen idrak edilmekteydi. Kral Ferdinand'ın Macaristan'daki topraklarını koruyabilmek için Yanoş Zapolya ve onu destekleyen Osmanlı birliklerine karşı pek çok muhabereye girmek gerekiyordu. Yeni bir hudut müdafaa sisteminin tesis edilmesine yönelik ilk adım 1530'larda atıldı. Yanoş Zapolya'ya karşı askeri mücadelenin sonucunda Kral I. Ferdinand tarafından komuta edilen nahiyelerin sayısı ciddi bir artış gösterdi: 1530 civarında yalnız 7–8 nahiye Habsburg hâkimiyeti altında bulunurken, daha 1537'de bu sayı 17, iki yıl sonra (1539) 28 ve 1546–1549 arasında ise 35 olmuştu²⁰. Böylece 1540'larda, Habsburgların Hırvat topraklarından Yukarı Macaristan'a kadar uzanan bariz daha geniş bir alanda yeni bir hudut müdafaa sistemi kurmak mümkün olmuştu.

(3) Kral I. Ferdinand kumandası altındaki Macar-Hırvat arazisinin genişliği (150.000 km² civarı), hem Avusturya Mevruş Toprakları'ninkinden hem de Bohemya Krallığı Eyaletleri'ninkinden fazlaydı. Viyana, Innsbruck ve Prag'daki pek çok yetkili için, Macar-Hırvat Krallığı iç savaşı andırır vaziyeti ve devam etmekte olan savaş haliyle tehlikeli ancak ırak bir bölge (*terra periculosa*) anlamına geliyor; Habsburg Monarşisi'nin diğer eyaletlerinin güvenliğini borçlu olduğu bir kapıyı pek de ifade etmiyordu. Dahası, daha uzak bölgelerde yaşayan sakinler için Macaristan belli bir egzotizm içeriyordu: Bunun sebebi Macaristan halkının “nevi şahsına münhasır” dili ve kıyafetleri olmakla beraber insanların bu ülke hakkında görece az malumata (*terra incognita*) sahip olmasıydı. Aslına bakılırsa, Macar ve Hırvat mıntıkalarının mevki, dil ve yasalarıyla

¹⁸ „a qua [a Hungaria] dependet omnis salus aliorum regnorum et Maiestatis Vestrae et totius Germaniae” [Ç.N: Diğer krallıkların, siz Majestelerinin ve bütün Almanya'nın selameti Macaristan'a bağlıdır.] Erdélyi, G., Bethlenfalvi Thurzó Elek Levelezése (Források a Habsburg-Magyar Kapcsolatok Történetéhez) [Alexius Thurzó von Bethlenfalva'nın Yazışmaları (Habsburg – Macar İlişkileri Tarihine Dair Kaynaklar)], I, 1526–1532, Budapest: Magyar Országos Levéltár et al., 2005, s. 318, Nr. 88 (5 Aralık 1531).

¹⁹ Daha fazla bilgi için bkz.: Pálffy, G.–Pandžić, M.–Tobler, F., *Ausgewählte Dokumente zur Migration der Burgenländischen Kroaten im 16. Jahrhundert / Odabrani Dokumenti o Seobi Gradišćanskih Hrvata u 16. Stoljeću*, Eisenstadt/Željezno: Hrvatski Kulturni i Dokumentarni Centar/Kroatisches Kultur- und Dokumentationszentrum, 1999, s. 44–109.

²⁰ Kenyeres, I., “Die Einkünfte und Reformen der Finanzverwaltung Ferdinands I. in Ungarn”, *Kaiser Ferdinand I. Ein Mitteleuropäischer Herrscher*, ed. Martina Fuchs–Teréz Oborni–Gábor Ujváry, Münster: Aschendorff, 2005, s. 113–114.

ilgili yeterli bilgiye sahip olunmaması, Habsburg idaresinin asla üstesinden gelemediği büyük bir engel teşkil ediyordu. Dahası, Kral I. Ferdinand ne Osmanlıların savaş sanatını bilen bir orduya, ne de bu yeni hudut müdafaasını ayarlayabilecek durumda olan bir yönetim mekanizmasına sahipti.

Bu dönemde Osmanlılar, coğrafi etmenler açısından da Macaristan'da avantajlı bir konuma sahiptiler: Tuna ve Sirem'deki Sava arasında kalan kalelerin fetminden sonra, Balaton Gölü'ne ve yahut Transdanubia'nın tepelik arazilerine kadar, uzun müddet Osmanlı akınlarını durdurabilecek cinsten ya da kale yapımına elverişli, kayda değer bir doğal engel (büyük nehirler, bataklıklar ya da dağlar) yoktu. Kale inşası için belirlenen yerlerin seçimi, bu dönemde hayat bulduğu söylenegelen "askeri devrim"den dolayı esaslı bir öneme sahipti²¹. Kalelerin inşası, ateşli silahlarla donatımı ve bakımları devasa masraflara mal oluyordu.

Bu bilgiler ışığında bakıldığında, Budin'in düşüşüne kadar (1541) yalnızca Hırvatistan bölgesinde yeni bir müstahkem hudut ağının inşasına başlanması anlaşılır bir hal alır. Habsburg idaresini ilk adımı atmaya sevk eden, 1537 Martı ortasında Kilis Kalesi'nin düşmesinin ardından ortaçağ Hırvat Krallığı'nın yarısının Osmanlı tabiiyetine geçmesi gibi gerçekten vahim bir hadise oldu. Bu bölge için yeni bir müdafa tasarımı oluşturulması ve hayata geçirilmesi, mutlu bazı tesadüflerin bir araya gelmesiyle kolaylaşmıştı: (1) I. Ferdinand'ın askeri mekanizması nispeten küçük ve idaresi kolay olan bu bölgeyi daha 1520'lerin başında bile görece iyi biliyordu. (2) Bu havalide Kral Yanoş Zapolya'ya destek veren kimse bulunmuyordu. (3) Krain ümerası, kendi vatanlarının güvenliği adına Hırvatistan'ın savunması için giderek daha talepkar hale gelen yardımı sağlamaya hazır²².

I. Ferdinand, 1538 Nisan'ı sonunda Krainli Erasmus von Thurn'u Bihaç, Senj ve bunlara bağlı daha küçük kalelere komutan tayin etti. Böylece, eski "Krabat" (yani Hırvat) sınırının da kumandanı olmuş oluyordu²³. Yeni sınır istihkâm ağının ayakları, bundan böyle daha heybetli kaleleri taşımalydı. Ancak mevcut askeri ve mali darboğazda, ilk etapta geç ortaçağdan kalma kaleler desteklenmeliydi; henüz yeni istihkâmlar inşasından bahsetmek mümkün değildi²⁴.

²¹ Roberts, M., "The Military Revolution, 1550–1650", *Essays in Swedish History*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1967, s. 195–225; Parker, G., *The Military Revolution. Military Innovation and the Rise of the West, 1500–1800*, 2nd revised ed., Cambridge: Cambridge University Press, 1999; *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*, ed. Clifford J. Rogers, Boulder et al.: Westview, 1995; *La Révolution militaire en Europe (XVe–XVIIIe siècles)*, dir. Jean Béranger, Paris: ISC-Economia, 1998. Askeri devrimin Macaristan'daki etkileri için bkz.: Kelenik, J., "The Military Revolution in Hungary", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden et al.: Brill, 2000, s. 117–159 ve Szabó, J. B., "A Mohácsi Csata és a Hadügyi Forradalom" [Mohaç Muharebesi ve Askeri Devrim], I–II, *Had történelmi Közlemények*, 117/2 (2004), s. 443–480; 118/3 (2005), s. 573–632.

²² Simoniti, V., "Doprinos Kranjske Financiranju Protuturske Obrane u 16. Stoljeću", *Vojna Kraljina. Povijesni Pregled – Historiografija – Rasprave*, ured. Dragutin Pavličević, Zagreb: Sveučilišna Naklada Liber, 1984, s. 205–213; Vilfan, S., "Crown, Estates and the Financing of Defence in Inner Austria, 1500–1630", *Crown, Church and Estates: Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, ed. R. J. W. Evans–T. V. Thomas, London: Macmillan, 1991, s. 70–79.

²³ HHStA, Hungarica AA, Fasz. 35, Konv. A, fol. 94–95, fol. 96–99.

²⁴ Kruhek, M., *Krajiške Utvdre i Obrana Hrvatskog Kraljevstva Tijekom 16. Stoljeća*, Zagreb: Institut

Kral Zapolya'ya karşı sürüp gitmekte olan harpten dolayı, 1530'larda, Macar topraklarında benzer ölçülerde yeni bir müdafaa hattının oluşturulmasına girişilemedi. Gerçi, Türkler tarafından ilk defa kuşatılmasının ardından Viyana ve Macaristan'da Habsburg sarayına açılan yollardaki şehirlerin (Yanık/Győr/Raab, Komaran/Komárom/Komorn ve Estergon/Esztergom/Gran) birer müstahkem şehir haline getirilmesine mübadere edilmişti. Lakin Budin'i Yanoş Zapolya'dan geri alma ümidi yitirilmediği müddetçe, ancak geçici güvenlik önlemlerinden söz etmek mümkündü²⁵.

Viyana Sarayı'ndaki yetkililer, tıpkı Aşağı Avusturya Meclisi'ni oluşturan asilzadeler gibi, bu dönemde zaten Macaristan topraklarına giderek daha fazla önem atfediyorlardı: Budin'i üç kez (1530, 1540, 1541) bir sonuç alamadan kuşatmış olan Habsburg birlikleri kumandanları Baron Wilhelm von Roggendorf ve Baron Leonard von Vels'in aynı zamanda Viyana Sarayı'nda Saray Baş Nazırı, yani "başvekil" olmaları gerçeği de buna işaret etmektedir. Dahası, I. Ferdinand'ın 1526–1550 arası Macaristan ve Hırvatistan'da hizmet veren komutanlarının çoğu, hükümdarın en mühim danışmanları arasından yükselmişti²⁶. Salm kontu Niklas, (Baba, 1527, 1529–1530) ve Hans Ungnad von Sonnegg (1534–1544), I. Ferdinand'ın danışmanları arasında yer alırken, Salm ve Neuburg kontu Niklas (Oğul, 1546–1550) ise başmabeyncilik görevini ifa etmişti (1530–1550). Bu üç kişi de – Macaristan'daki askeri faaliyetlerinin yanı sıra – aynı zamanda beş "Aşağı Avusturya" eyaletinde (Yukarı ve Aşağı Avusturya, İştiriya, Krain ve Kärnten) en yetkili askeri merci konumunda bulundular. Bu örnekler açık bir şekilde Macar-Hırvat ve Avusturya askeri mevcudiyetlerinin ne denli iç içe geçtiğini göstermektedir. Ne de olsa, Macaristan ve Hırvatistan'da sınır hattının Osmanlılara karşı sağlama alınması, Habsburg Monarşisi'nin en çetin askeri sorunlarından birini oluşturuyordu²⁷.

Budin ve Macaristan'daki diğer bazı kalelerin Osmanlılar tarafından fethi hakiki bir dönüm noktası oldu. 1542 güzünde İmparatorluk, Avusturya hanesine ait topraklar ve Macaristan-Hırvatistan'dan toplanmış 50.000 kişilik bir ordu dahi, eski Macar başkentini geri almada başarısız olduktan sonra²⁸, hem Viyana Sarayı'nda, hem de Macar iç siyasetinin yeni merkezi Pojon'da (Pozsony/Pressburg/günümüzde Bratislava) duruma acilen el atılması gerektiği ayan beyan ortaya çıktı: Avusturya, Bohemya ve kısmen Macar ümerası ta-

za Suvremenu Povijest, 1995, s. 109–121; Kaser, K., *Freier Bauer und Soldat. Die Militarisierung der Agrarischen Gesellschaft an der Kroatisch-Slawonischen Militärgrenze (1535–1881)*, Wien et al.: Böhlau, 1997, s. 164–165.

²⁵ Pálffy, "The Origins and Development", s. 16–22.

²⁶ Pálffy, G., "Die Türkenabwehr in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert – ein Forschungsdesiderat", *Anzeiger der Philosophisch-Historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*, 137/1 (2002), s. 131.

²⁷ Tafsilatlı olarak Pálffy, *The Kingdom of Hungary*, s. 89–118.

²⁸ Károlyi, Á., *A Német Birodalom Nagy Hadi Vállalata 1542-ben [Kutsal Roma German İmparatorluğu'nun Büyük Askeri Operasyonları, 1542]*, Budapest: Athenaeum R. Társulat, 1880; Fichtner, P. S., "Dynasticism and its Limitations: the Habsburgs and Hungary (1542)", *East European Quarterly*, 4 (1971), s. 389–407; Liepold, A., *Wider den Erbfeind Christlichen Glaubens. Die Rolle des Niederen Adels in den Türkenkriegen des 16. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 1998, s. 237–252.

rafından yakın zamana kadar hafife alınan Türk tehlikesi, şimdi göz ardı edilemeyecek şekilde tebarüz etmişti. 1542'de Viyana'daki İmparatorluk Meclisi üyeleri için toplanmış olan Tablo 4'teki veriler de buna delalet etmektedir. Bu çerçevede – bildiğimiz kadarıyla ilk defa –, yeni bir Osmanlı seferi durumunda Tuna boyundaki şehir ve kalelerin ve İsklavonya'da kalan Varaždin'in kaçır kişilik muhafız kıtalarıyla savunulacağını hesabı yapılmış oluyordu.

Tablo 4: İmparatorluk Meclisi üyelerinin dikkatine sunulan, yeni bir Türk taarruzu halinde Macaristan'da Tuna boyunda bulunan muhafız komutanların idare edeceği kuvvetlerin miktarına dair önerge (1542)²⁹

Kale/Şehir	Alman Süvarisi ya da Hüsarlar	Piyade	İcmal
Vişegrad (Visegrád/Plintenburg)	-	600	600
Damaş (Damásd/Ipolydamásd) ve Novigrad (Nógrád)	-	200	200
Estergon	500 Hüsar	2500	3000
Estergon civarında saha hizmeti	1000 Hüsar	8000	9000
Peç (Pécs/ Fünfkirchen)	500 Hüsar	1500	2000
Tata (Totis)	100 Hüsar	150	250
Komaran	-	500	500
Eğri (Eger/Erlau)	2000 Hüsar	500	2500
Pojon	-	2000	2000
Tırnova (Trnava/Tyrnau)	1000 Hüsar	1000	2000
Mosonmagyaróvár (Macar Altenburg'u)	-	500	500
Sopron (Ödenburg)	500 Hüsar	-	500
Eisenstadt	500 Hüsar	-	500
Bruck an der Leitha	2000 Hüsar	500	2500
Wiener Neustadt	2000 Hüsar	500	2500
Viyana	2000	8000	10.000
Varaždin (Warasdin)	400	200	600
Donanma (İtalyan ve Nasadistler)	-	10.000	10.000
Toplam	12.500	36.650	49.150

²⁹ HHStA, MEA, RTA, Fasz. 8, Konv. 4, fol. 22–24. (Tablo kaynak özeti olarak çıkarılmıştır.)

1543–1545 arasında Türkler, Macaristan'da başka mühim kaleler elde edip – mesela Peç, İstolni Belgrad (Székesfehérvár/Stuhlweißenburg), Estergon, Vişegrad, Novigrad, Hatvan –, egemenliklerini genişletip pekiştirecek konuma eriştiler. İmparatorluk Meclisi için hazırlanmış olan (4 numaralı) tabloda gösterildiği gibi, Viyana Sarayı, Osmanlı istila kuvvetlerinin en az binlerle ifade edilen büyüklükte garnizonlarla savunulan cesim kaleler ve iyi teşkil edilmiş bir hudut müdafaa düzeni sayesinde durdurulabileceğini gittikçe daha fazla idrak ediyordu. Transdanubia'da [geleneksel Macaristan topraklarında] – önceki acil durum çözümleri ya da doğaçlamaların yerine – somut adımların atılması gerekmektedir: (Krain'ın başkenti) Ljubljana (Laibach) ve Bosna'da Osmanlılar elinde bulunan Yayçe Kalesi arasındaki uzaklıkla kıyaslandığında, I. Ferdinand'ın Viyana'daki kraliyet ikametgâhı ile Tuna kıyısında Osmanlıların kontrolünde bulunan Estergon Kalesi arasındaki mesafe zaten kısaydı.

Bu tarihten itibaren Orta Avrupa Habsburg Monarşisi açık bir şekilde Macaristan ve Hırvatistan bölgesindeki kaleler üzerine kurulu bir müdafaa düzenine, ya da Türklere karşı savunma mekanizmasına muhtaç hale gelmişti. Bu yeni hudut müdafaa düzeninin hayata geçirilmesi Avusturya, Bohemya- Moravya ve İmparatorluk Meclisleri'nin cömertliğine bağlıydı. Hudut kalelerindeki muhafızlara ödenmesi icap eden maaş, 1540'ların sonu ve 1550'lerin başında aşığı yukarı 750.000 Ren guldenine tekabül ediyordu ki, bu da nereden bakılsa, koca Macar Krallığı'nın yıllık gelirinin %70-90'lık diliminin garnizonlara aktarılması demekti³⁰. Bununla da bitmiyordu; müdafaanın sair masraflarını da (techizat, bakım ve tahkimat giderleri, istihbarat hizmeti, ulak-haberleşme vs.) karşılamının yollarını bulmak lazımdı³¹. Bu sebepten ötürü 1547'de Pojon'da toplanan İmparatorluk Meclisi'nde, Macar Zümresi hususi bir yasal hükme vurgu yaptı: “*Siz Majesteleri [İmparator V. Karl ve Kral I. Ferdinand], ya da daha ziyade Kadim İmparatorluk'tan maddi ve askeri destek gelmesi mecburidir, zira Macaristan'dan alınan savaş vergileri tek başına böyle büyük bir yük için hiçbir şekilde kifayet etmemektedir*”³².

3. Macaristan ve Hırvatistan'da Yeni Hudut Müdafaa Düzeninin Tesisi

Hükümdar ile sırasıyla Macar- Hırvat ve Avusturya Meclisleri arasında giderrek kuvvetlenen teşrik-i mesai, takip eden on yıllarda uzun soluklu bir başarıyı beraberinde getirdi. 1547 yılındaki Habsburg- Osmanlı barış antlaşması Macar-

³⁰ Kenyeres, *Die Einkünfte*, s. 138–146.

³¹ Ayrıntılı olarak Pálffy, G., “Der Preis für die Verteidigung der Habsburgermonarchie. Die Kosten der Türkenabwehr in der Zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts”, *Finanzen und Herrschaft. Zu den Materiellen Grundlagen Fürstlicher Politik in den Habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*, ed. Friedrich Edelmayer–Maximilian Lanzinner–Peter Rauscher, München–Wien: Oldenbourg, 2003, s. 20–44 ve daha yeni olarak Kenyeres, I., “Die Kosten der Türkenabwehr und des Langen Türkenkrieges (1593–1606) im Kontext der ungarischen Finanzen des 16. und 17. Jahrhunderts”, *Das „Blut des Staatskörpers“. Forschungen zur Finanzgeschichte der Frühen Neuzeit*, ed. Peter Rauscher–Andrea Serles–Thomas Winkelbauer, München: Oldenbourg, 2012, s. 19–41.

³² *Corpus Juris Hungarici. 1526–1608. Évi Törvényczikkek [1526'dan 1608'e Kanunlar]*, ed. Dezső Márkus, Budapest: Franklin-Társulat, 1899, s. 198–199, Madde 1547: 16.

Hırvat sahasında hiçbir kalıcı barışa imza atmamış olsa da³³, Macar, Avusturya ve Hırvat- İsklavonya Meclisleri'nin Viyana Sarayı'ndaki yetkililerle iş birliği tüm Orta Avrupa'nın tarihi için büyük önemi haizdi. 1556'da, Türklere karşı savunma organizasyonunu tümüyle idare eden ve Hazine Dairesi [*Hofkammer*] ile birlikte muhtelif Meclislerin katkı paylarını idare ve tefviz eden Viyana Harp Şurası [*Wiener Hofkriegsrat*] bağımsız bir hükümet azası olarak teşkil edildi³⁴.

Macar ve Hırvat arisotokratları da gerek mahalli malumatları ve tavsiyele-riyle, gerek şahsi kuvvetleri ve yetkileriyle yeni hudut müdafa düzeninin in-şasına destekte bulundular. 1540'ların sonundan beri Viyana, Pojon ve Graz'da vuku bulmuş olan harp konferanslarında gündeme getirilmiş olan Macar-Hırvat tebalara ait öneriler bu bağlamda özellikle mühim bir rol oynadılar³⁵.

Bu harp konferanslarında, önceleri mahalli coğrafi bilgiler ve sonra ise pek çok sınır ziyareti ardından elde edilen tecrübeler kapsamında şu meseleler tartışıldı: (1) Gelecekte Hırvatistan ve Macaristan'daki hangi kaleler berkitil-meli, modernleştirilmeli ve Hazine idaresine alınıp münasip kuvvetlerle tedarik edilmeliydi. (2) Yeni kaleler nereye inşa edilmeli ve garnizonlarının ücreti hangi kaynaklardan ödenmeliydi. (3) Hangi ehemmiyetsiz kaleler yıkılmalıydı. (4) Hudut kalelerine cenk teçhizatı ve iaşe tedarigi nasıl gerçekleştirilecekti.

Macar Meclisi'nin en göze çarpan şahsiyeti, daha önce Hırvatistan-İsklavonya Banlığını deruhte etmiş³⁶, Palatin (1554–1562) Tamás Nádasdy, 1555 Mart'ında Arşidük Maximilian'a bütün bu sorulara kendince birer cevap veren bir takrir arz etti (Tablo 5)³⁷. Yazıda İştiry, Aşağı Avusturya ve Viyana'nın müdafaasında kilit rol oynayan, Tuna ve Drava arasında yer alan büyüklü küçük-lü 43 kale listelenmişti. Nádasdy'nin tavsiye yazısı, tahkimatın cinsini ve kale sahiplerinin ismini de ihtiva ediyordu (tablonun ikinci ve üçüncü sütunlarına bkz.). Macaristan'daki duruma hâkim olmaları konusunda Viyana Sarayı'ndaki yetkililere bu verilerin büyük yardımı dokunuyordu. Dahası, Nádasdy'nin öne-risi yeni savunma tasarısının nihai biçiminin oluşturulmasını da kolaylaştırı-yordu; özellikle de kilit kalelerin kadrolarının seçilmesi mevzuunda. Palatin'in kaleme aldığı listede, inşası 1570'e kadar devam eden Yanık sınır hattı kaleleri ve 1566'ya değin Zigetvar etrafında varlığını koruyan sınır bölgesine ait kaleler teker teker sayılıyordu³⁸.

³³ Petritsch, E. D., "Der Habsburgisch-Osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547", *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 38 (1985), s. 49–80.

³⁴ Regele, O., *Der österreichische Hofkriegsrat 1556–1848*, Wien: Österreichisches Staatsarchiv, 1949; Egger, R., "Hofkriegsrat und Kriegsministerium als zentrale Verwaltungsbehörden der Militärgrenze", *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 43 (1993), s. 74–93.

³⁵ Pálffy, "The Origins and Development", s. 35–36.

³⁶ Bu hususta yeni bir çalışma olarak Varga, S., "Nádasdy Tamás Horvát–Szlavón Bánsága (1537–1539) [Hırvatistan ve İsklavonya'da Thomas Nádasdy'nin Banlığı (1537–1539)]", *Századok*, 144/4 (2010), s. 793–822.

³⁷ MNL OL, E 185, Thomas Nádasdy'den Arşidük Maximilian'a, 8 Mart 1555, Viyana (Konzept).

³⁸ Ayrıntılı olarak Pálffy, G., *A Császárváros Védelmében. A Győri Főkapitányság Története 1526–1598 [İmparatorluk Şehrini Savunmak. Yanık Serhaddi Tarihi 1526–1598]*, Győr: Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára, 1999, s. 120–141.

Tablo 5: Palatin Tamás Nádasdy'nin Transdanubia'da en mühim müstahkem alanlar ve bunların mâlikleriyle alakalı listesi (8 Mart 1555)

Mekan	İstihkâmın Keyfiyeti (Latince)	Mâliki
Yanikkale	<i>castrum</i>	Yanık'ın Başkenti
Tata	<i>castrum</i>	Macar kralı
Polata (Várpalota/Palota)	<i>castrum</i>	Podmaniczky Ailesi
Csesznek	<i>castrum</i>	Chaby Ailesi
Senmartin (Pannonhalma/Sankt Martin)	<i>monasterium</i>	Senmartin Başrahibi
Ugod	<i>castrum</i>	Johann Choron
Papa (Pápa)	<i>castrum</i>	Franz Török
Kesző (Várkesző)	<i>castrum</i>	Yanık Psikoposu
Döbrönte	<i>castrum</i>	Essegváry Ailesi
Devecser	<i>castrum</i>	Johann Choron
Somló	<i>castrum</i>	Johann Choron
Vázsony (Nagyvázsony)	<i>castrum</i>	Kaspar Horváth
Tihon (Tihany)	<i>monasterium</i>	Macar kralı
Sümeg	<i>castrum</i>	Besprim Psikoposu
Csobánc	<i>castrum</i>	Ladislaus Gyulaffy
Szigliget	<i>[castrum]</i>	Balthasar Lengyel
Tátika	<i>castrum</i>	Pethő Ailesi
Rezi	<i>castrum</i>	Pethő Ailesi
Szentgrót (Zalaszentgrót)	<i>castrum</i>	Hagymássy Ailesi
Szentgyörgyvár	<i>castrum</i>	Andreas Báthory
Zalavár	<i>monasterium</i>	Zalavár Başrahibi
Zalakomár (Kleinkomorn)	<i>castellum</i>	Besprim Psikoposu
Szentpéter	<i>castrum</i>	[?]
Berzençe (Berzence)	<i>castrum</i>	Szalay Ailesi
Csurgó	<i>castrum</i>	Andreas Báthory
Babofça (Babócsa)	<i>castrum</i>	Andreas Báthory
Pácod	<i>castellum</i>	Martin Horváth'un dulu
Balatonszentgyörgy	<i>castellum</i>	Stephan Sulyok
Marót	<i>castellum</i>	Johann Komornyik
Marcali	<i>castellum</i>	Andreas Báthory
Kéthely	<i>castellum</i>	Johann ve Georg Fánchy
Mére (Kaposmérő)	<i>castellum</i>	Muhtelif soylular
Fonyód	<i>castellum</i>	Valentin Magyar
Csákány	<i>monasterium</i>	Matthias Allya varisleri
Korotna	<i>castrum</i>	Matthias Allya varisleri
Mesztegyő	<i>castellum</i>	Johann Novák
Szenyér	<i>castellum</i>	Estergon'un Başkenti, Rehin sahibi: Tamás Nádasdy
Şegeş (Segesd)	<i>castellum</i>	Andreas Báthory
Nagybajom	<i>castellum</i>	Sigismund Várday
Lak (Öreglak)	<i>castrum</i>	Paul Baracskey
Kapoşvar (Kaposújvár/Kaposvár)	<i>castrum</i>	István Dersffy
Zselicszentjakab	<i>monasterium</i>	István Dersffy
Zigetvar (Szigetvár)	<i>castrum</i>	Macar kralı

Yeni hudud müdafaa sistemi 1550'li yıllarda nihai formunu almaya başladı (Harita 1: 1582 Civarı Macaristan'daki Serhat Kaleleri). Serhat generallığı merkezlerini oluşturan kaleler en önemli rolü oynuyordu. Başta Hırvat sınırındaki Bihaç/Wihitsch ve İsklavonya'daki Varaždin bu işlevi gördü. Balaton Gölü'nün güneyindeki bölgelerde Zigetvar 1566'ya kadar bir serhat generallığı merkezi idi. Bu işlevi Kanije devraldı. Balaton Gölü'nün kuzeyinde Yanık Kalesi başka bir serhat generallığının merkezi oldu. 1570'li yıllara kadar Tuna'nın kuzeyinde, Maden kentleri sınırı addedilen yerde Léva bu görevi üstlendi. Yukarı Macaristan'da müstahkem imtiyazlı kraliyet şehri Kosice bir serhat generallığının askeri idari merkezi haline getirildi. Komaran Kalesi'nin görevi, Tuna boyunca uzanan araziye korumaktı. Bu kale, Viyana Harp Şurasının doğrudan idaresi altında bulunuyordu. Eğri ve Göle (Gyula/Jula) 1566'ya kadar kilit kale konumundaydı³⁹.

Harita 1: Macaristan'daki Serhat Kaleleri, 1582 Civarı (Pálffy, "Türkenabwehr, Grenzsoldatentum", s. 123, harita 2).

Bir yandan idari merkezler olarak öne çıkan bu kaleler, aynı zamanda kademe kademe tahkim ediliyorlardı. Tahkimat işleri, Viyana Harp Şurası tarafından görevlendirilen İtalyan istihkâm mimarları tarafından ayarlanıp icra ediliyordu⁴⁰. Kalelerde şu birimler istihdam ediliyordu: Macar ve Hırvat hüsar ve haydukları, Alman piyadeler, bazen de Alman hafif süvari ve arkebüzçüleri.

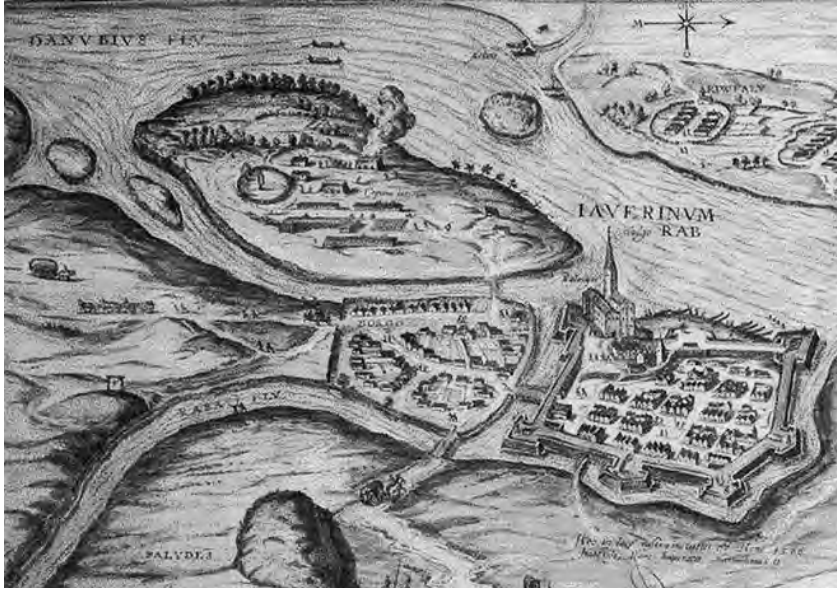
³⁹ Pálffy, "The Origins and Development", s. 39–49; Pálffy, "Die Türkenabwehr in Ungarn", s. 112–114.

⁴⁰ Maggiorotti, L. A., *Gli Architetti Militari. II. Architetti e Architetture Militari*. II, Roma: Libreria dello Stato, 1936; Marosi, E., "Partecipazione di Architetti Militari Veneziani alla Costruzione del Sistema delle Fortezze di Confine in Ungheria Tra il 1541 e il 1593", *Rapporti Veneto-Ungheresi all'epoca del Rinascimento*, ed. Tibor Klaniczay, Budapest: Akadémiai, 1975, s. 195–215.

Topçu bataryaları ve cephaneliklerin inşasına da başlanmıştı⁴¹.

Altı sınır generalliğinin aslı kaleleri aslında geç ortaçağ temelleri üzerinde inşa edilmişti; mevcut şehir ve kalelerin yapısı – Zigetvar, Kanije, Komaran, Yanık ve Kosice gibi – 16. yüzyıl istihkâm sanatının inceliklerine göre elden geçirildi: Neredeyse hepsine İtalyan tabyaları (*trace italienne*)⁴² eklendi. Yanık'ta, önceki cadde şebekesi en baştan yeniden inşa edilerek yepyeni bir kale-şehrin ortaya çıkması sağlandı (Resim. 1: 16. yüzyılın ikinci yarısında Yanık kale-şehri)⁴³.

"İdeal" kale-şehirler – çağdaş İtalyan, Alman ve Felemenk askeri literatüründe bulunduğu şekliyle –, kalelerin coğrafi konumlarından, ortaçağda inşa edilmiş temel duvarlarından ve hepsinden öte mali kaynakların yetersizliğinden ötürü Tuna ve Adriyatik arasındaki bu bölgede inşa edilemedi. Macar kilit kalelerinin bir kısmı, Daniel Speckle'nin meşhur *Architectura von Vestungen* (1589) adlı eserinde yatay kesitlerinin çizimiyle (ve bazı hallerde açıklayıcı not ve yorumlarla) tasvir edilmişti⁴⁴.

Resim. 1: 16. yüzyılın ikinci yarısında Yanık kale-şehri (Georg Hoefnagel, 1597; yazarın kendi arşivinden).

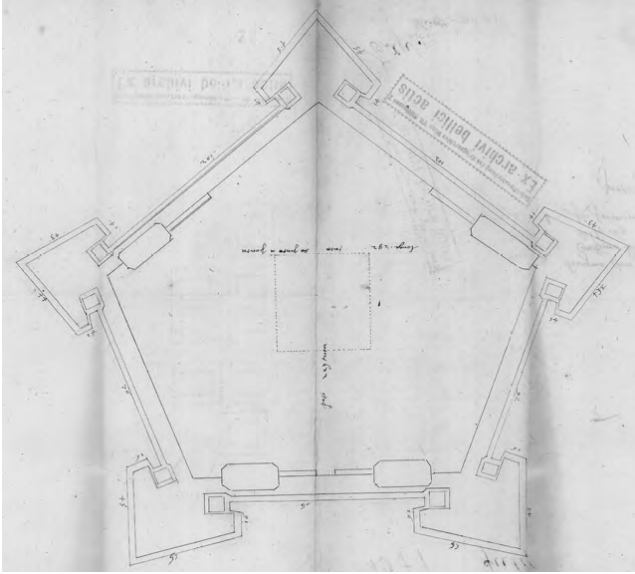
⁴¹ Pálffy, G., "Türkenabwehr, Grenzsoldatentum und die Militarisierung der Gesellschaft in Ungarn in der Frühen Neuzeit", *Historisches Jahrbuch*, 123 (2003), s. 111–148; Pálffy, G., "Kriegswirtschaftliche Beziehungen Zwischen der Habsburgermonarchie und der Ungarischen Grenze Gegen die Osmanen in der Zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Unter Besonderer Berücksichtigung des Königlichen Zeughauses in Kaschau", *Ungarn-Jahrbuch: Zeitschrift für Interdisziplinäre Hungarologie* [München], 27 (2004), s. 17–40.

⁴² Domokos, G., *Ottavio Baldigara. Egy Itáliai Várfundáló Mester Magyarországon [Ottavio Baldigara. Macaristan'da Bir İtalyan İstihkâm Mimarı]*, Budapest: Balassi Kiadó, 2000, s. 20–29.

⁴³ Geccsényi, L., "Ungarische Städte im Vorfeld der Türkenabwehr Österreichs. Zur Problematik der Ungarischen Städteentwicklung", *Archiv und Forschung. Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv in seiner Bedeutung für die Geschichte Österreichs und Europas*, ed. Elisabeth Springer-Leopold Kammerhofer, Wien–München: Verlag für Geschichte und Politik, 1993, s. 57–77.

⁴⁴ Speckle, D., *Architectura von Vestungen...* Straßburg: Bernhart Jobin, 1589.

1570 ve 1580'lerde, Edirne Barışı'nın (1568) askeri çatışmaları nispeten ender vakalara çevirdiği yıllarda kalelerin savunma yapılarının berkitilmesine devam edildi: Pietro Ferabosco'nun planlarına uygun olarak başlatılan Kanije'nin yıldız şekilli yeni kalesinin inşası (Resim 2: *Kanije serhat kalesinin yatay kesiti*, 1577), İstirya Meclisi'nin hatırı sayılır mali desteğine rağmen asla bitirilemedi⁴⁵. Aşağı Avusturya Meclisi, 1565–1580 arasında Yanık'ın bir kale-şehir haline getirilebilmesi için 200.000 Ren guldenini aşan yüklü bir meblağı gözden çıkardı⁴⁶. Son araştırmaların bulgularına bakılırsa, yeni kale-şehirlere eklenen Rönesans kapıları, kökleri eskilere uzanan belli bir İtalyan tahkimat usulü (*Sebastiano Serlio: Regole generali di architettura...*) ya da belki de başka bazı İtalyan inşaat tekniklerinden (Verona şehir kapıları) ilham alınarak geliştirilmişti⁴⁷. Bu gelişmeyi, tıpkı Viyana'da Hofburg'a açılan Schweizertor gibi, meşhur istihkâm mimarı Pietro Ferabosco'nun faaliyetlerine borçluyuz⁴⁸.

Resim 2: *Kanije serhat kalesinin yatay kesiti, 1577* (KA Akten des Wiener Hofkriegsrates Exp. 1577 Juli, No. 140, fol. 72–73).

⁴⁵ Vándor, L., "Kanizsa Története a Honfoglalástól a Város Török Alóli Felszabadulásáig [Macar Fethinden Osmanlı Hâkimiyetinin Sonuna Değün Kanije Tarihi]", *Nagykanizsa. Városi Monográfia [Nagykanizsa. Bir Şehir Monografisi]*, I, ed. József Béli-Miklós Rózsa-Anna Lendvai Rózsáné, Nagykanizsa: Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, 1994, s. 304–312. Ferabosco'nun Macaristan'daki faaliyetlerine dair bkz.: Farbaky, P., "Pietro Ferrabosco in Ungheria e nell'imperio Ausburgico", *Arte Lombarda*, 139/3 (2003), s. 127–134.

⁴⁶ NÖLA, SA, Ständische Akten A-VII–29 fol. 135–164, A-VII–1 fol. 38–41; ayrıca. Pálffy, A *Császárváros Védelmében*, s. 203–204.

⁴⁷ Székely, Z., "A Győri Vár XVI. Századi Reneszánsz Kapui [16. Yüzyıl'da Rönesans Umum Kapıları ve Yanık Kalesi]", *Arrabona: Múzeumi Közlemények*, 41/102 (2003), s. 83–118.

⁴⁸ En yeni olarak Holzschuh-Hofer, R.–Beseler, S., "Nobles Grau-Gold. Bauforschung am Schweizertor in der Wiener Hofburg", *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, 62/4 (2008), s. 643–670.

*İleride kısa soluklu Osmanlı vasal beyliği *Orta Macar*'ın büyük kısmını oluşturacak Habsburg Macaristanı'nın idari bölgelerinden (*kaptanlık*) biri. – Ç.n.–

Üç başka kale-şehrin daha inşası, Macaristan ve Hırvatistan'daki hudut müdafaa düzeni için büyük anlam ifade ediyordu: Tisa'nın doğusundaki Szatmár/Sathmar Kalesi, Yukarı Macaristan'da* Habsburg topraklarını – Osmanlı vasalı olan – Erdel Prenslüğü'ne karşı korumada kritik bir rol oynuyordu. Bu kalenin inşası, 1570'lerde Alman komutan ve askeri uzman Baron Lazarus von Schwendi⁴⁹ tarafından Felemenk örneğine (Hesdinfert Kalesi) uygun olarak başlatılmış ve istihkâm mimarı Baldigara Kardeşlerin (Cesaro, Guilio ve Ottavio) nezaretinde, bizzat onların elinden çıkma planlara göre yürütülmüştü. Coğrafi etmenler (Szatmár'ın Szamos Nehri'nin iki kolunun buluştuğu ağızda yer alması gibi) ve geç ortaçağ döneminden kalma duvar temellerini hesaba katmadan kolları sıvamak mümkün değildi⁵⁰. Szatmár, yine de, kalesinde ciddi bir askeri kuvvet (barış zamanı 700 civarı) konuşlanmış, (aşağı yukarı 35 personelli) büyük bir topçu birliği ve cephaneliğe sahip "modern" bir kale-şehir haline getirildi. Bu kalenin yeni hudut müdafaa düzeni içindeki önemi, Szatmár'ın 16. yüzyıldaki komutanlarının hepsinin Mager, Raminger, Teuffenbach, Nogarol, Hardegg ve Zäckl ailelerinden gelen Alman subaylar olduğu gerçeğinden anlaşılabilir. Buna ilaveten Yukarı Macaristan sınır generalliği çerçevesinde Tisa Nehri ardında bu kalenin etrafına serpiştirilmiş irili ufaklı hisarlardan örülü (Nagykálló, Kisvárd/Kleinwardein, Ecsed) bir koruma alanı oluşturuldu.

Yeni inşa edilmiş olan diğer iki kale-şehir ise, Maden kentleri sınırındaki Uyvar (günümüz Slovakya'sındaki Nové Zámky) ve Hırvat sınırındaki Karlstadt/Karlovac idi. İkisi de, altı köşeli bir yıldız temeli üzerinde oturtulmuştu. Uyvar Kalesi, 1570'lerde muhtemelen Ottavio Baldigara'nın planları doğrultusunda ve Bohemya-Moravya Meclisleri'nin desteğiyle Nitra Nehri'nin sağ kıyısına inşa edildi⁵¹. Kulpa (Kupa) ve Korona (Korana) nehirlerinin mansabındaki Karlovac'ın inşaatına Giuseppe Vintana'nın tasarımına muvafık olarak 1579 yılında başlandı. Bu kalenin yapımına İç Avusturya Meclisi mali katkıda bulundu⁵². 1580'lerin başında Karlovac'ta 800'den fazla nefer bulunuyordu. Uyvar'da

⁴⁹ Pálffy, G., "Un Penseur Militaire Alsacien Dans la Hongrie au XVIe Siècle: Lazare Baron von Schwendi (1522–1583)", *La Pensée Militaire Hongroise à Travers les Siècles*, dir. Hervé Coutau-Bégarie–Ferenc Tóth, Paris: Institut de Stratégie Comparée EPHE IV–Sorbonne–Editions Économica, 2011, s. 41–59.

⁵⁰ Szócs, P., "Szatmár Kora Újkori Erődje [Erken Modern Dönemde Satmar Kalesi]", *Castrum: A Castrum Bene Egyesület Hírlevele*, 3 (2006), s. 81–89; daha yakın tarihli bir çalışma Kovács, K. P., "A Szatmári Vár Alaprajzának Lehetséges Előképei és Hatása a Kárpát-Medence Kora Újkori Várpítészetre [Satmar Kalesi Yatay Kesit Örnekleri ve Erken Modern Karpatlarında Büyük Ölçekle Mimariye Etkileri]", *Stílusok, Művek, Mesterek. Erdély Művészete 1690–1848 Között. Tanulmányok B. Nagy Margit Emlékére [Tarz, Eser ve Usta: Erdel'de Sanat 1690–1848. Margit B. Nagy Hatırasına Yazılar]*, ed. János Orbán, Marosvásárhely–Kolozsvár: Maros Megyei Múzeum–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011, s. 41–55.

⁵¹ Domokos, Baldigara, s. 49–52.

⁵² Kruhek, M., *Karlovac. Utvrde, Granice i Ljudi*, Karlovac: Matica Hrvatska, 1995; Žmegač, A., "Karlstadt – Karlovac. Zur Frage der Befestigten Idealstadt", *Militärische Bedrohung und Bauliche Reaktion. Festschrift für Volker Schmidtchen*, ed. Elmar Brohl, Marburg: Deutsche Gesellschaft für Festungsforschung, 2000, s. 62–70.

ise 1590'larda neredeyse 1300 asker silah altındaydı⁵³. İki kale de, zamanla sınır generalliği merkezleri haline geldiler: Karlovac – Osmanlı İmparatorluğu'nun 1570'lerde Una Nehri [Sava'nın bir kolu] boyunca yayılmasını takiben – Bihaç'ın, Uyvar da Léva'nın işlevlerini üstlendiler.

O halde mesele, mezkûr kaleler için Macar-Hırvat mıntıkalarıyla Avusturya ve Bohemya topraklarından seferber edilen mali, askeri ve insan gücü kaynaklarının hayali kurulan cinsten kaleleri vücuda getirmeye ne ölçüde yettiğiydi. Tablo 6'daki verilerin tanıklığına itimat edilirse, 16. ve 17. yüzyıllarda büyük kalelerin bir kaçı yine de Osmanlılar tarafından ele geçirilmişti geçirilmesine, ama bu ancak Osmanlı ordusunun asli kuvvetlerinin tamamının sahaya çıkarılmasıyla mümkün olmuştu. Bu kalelerin kaybını istihkamat türlerine bağlamak hiç de doğru olmaz; işin hikmeti, daha ziyade kurtarma ordularının ortalarda görülmemesi ve Osmanlı askeri kuvvetinin ezici üstünlüğünde gizlidir.

Tablo 6: 16. ve 17. yüzyıllarda büyük Macar serhat kalelerinin kuşatmaları⁵⁴

	Tahkim edilme zamanı	Garnizon kuvveti (Asker sayısı)	Kuşatma süresi (Gün)	Sonuç
Eğri 1552	1548-	2000	40	Savunuldu
Zigetvar 1556	1546-	1000	46	Savunuldu
Göle 1566	1552-	2100	44	Düştü
Zigetvar 1566	1546-	2–2500	33	Düştü
Yanık 1594	1537-	5–6000	61	Düştü
Komarán 1594	1535 civarı	1–1500	18	Savunuldu
Eğri 1596	1548-	3–4000	22	Düştü
Kaniye 1600	1568-	1–1500	45	Düştü
Uyvar 1663	1570 civarı	3500	41	Düştü
Viyana 1683 (kıyasla)	1530 civarı	11.200	61	Savunuldu

Tahkimat işlemleri başladıktan sonra nadiren en başta arzulanan şekilde tamamlanabiliyordu. Bu durum, Osmanlılara karşı savunma hususunda baskı altındaki kalelerin işlevi açısından menfi bir etkiye sebep oluyordu. Uzun kuşatma süreleri büyük bir önemi haizdi; zira bu sayede aynı sene içinde Osmanlı kuvvetlerinin başka alanları istila etmesi önlenebiliyordu.

⁵³ 1582: Pálffy, G., "A Magyarországi és Délvidéki Végvárrendszer 1576. és 1582. Évi Jegyzékei [1576 ve 1582 Yılları İmparatorluk Meclisi Zabıtlarından Macar ve Hırvat – İsklavyon Sınır Kaleleri Dizini (Kaynak edisyon)]", *Hadtörténelmi Közlemények [Askeri Tarih Raporları]*, 108/1 (1995), s. 165, 174; 1593: KA, AFA, 1607/12/ad 7.

⁵⁴ *Magyarország Történeti Kronológiája [Macaristan Kronolojisi]*, II, 1526–1848, ed. Kálmán Benda, 3. bs., Budapest: Akadémiai, 1989, muhtelif yerlerde ve Tóth, S. L., *A Mezőkeresztési Csata és a Tizenöt Éves Háború [Haçova Muharebesi (1596) ve Uzun Türk Savaşı]*, Szeged: Belvedere, 2000, muhtelif yerlerde. Ayrıca krş.: Abrahamowicz, Z. et al., *Die Türkenkriege in der Historischen Forschung*, Wien: Franz Deuticke, 1983.

4. Askeri Haritacılık ve Orta Avrupa'daki Askeri Mevcudiyetin Gelişmesi

Yukarıda anılan kaleler her ne kadar kendi başlarına önemli olsalar da, Osmanlılara karşı savunmadaki çoklu işlevlerini hudut müdafaa düzeni çerçevesinde ancak topluca görebiliyorlardı. Bu düzen –Tablo 7'den de anlaşılabilir gibi – daha 1570'lerden itibaren 120'den fazla iyi kötü müstahkem hale getirilmiş mahalden oluşmaktaydı ki, kaleler niteliklerine göre de öyle sınıflandırılmışlardı. İsmi geçen altı sınır generalliği coğrafi ve stratejik etmenlere bağlı olarak farklılık gösterse de, her bir kale kendine has bir görev kapsamına sahipti.

Tablo 7: 16. yüzyılın ikinci yarısında Macaristan, Hırvatistan ve İsklavonya'daki serhat kaleleri ve muhafız kıtalarının miktarı⁵⁵

Yıl	Macaristan	Hırvatistan ve İsklavonya	Yekun	Macaristan	Hırvatistan ve İsklavonya	Yekun
1556	~30	~ 50	~ 80	10.832	3150	13.982
1572	53	75	128	13.862	5999	19.861
1576	51	72	123	17.190	5323	22.513
1582	71	47	118	16.403	4745	21.148
1593	75	96	171	15.446	7247	22.693

800 ila 1500 personel arası bir kuvvete sahip kale-şehirler, hem savunmanın ağının temel direklerini hem de mahalli harp idaresinin merkezini teşkil ediyorlardı. Bunların ardından 400–600 nefer arası garnizonları olan büyük kaleler geliyordu (Harita 2: 16. Yüzyılda Yanık Sınırı). Üçüncü sırada ise, 100–300 neferle korunan taş ve ahşap işçiliği karışımı mütevazı palankalar geliyordu. Dahası, çoğunlukla sadece bir düzine kolcu tarafından tutulan karakolların oynadığı role de işaret etmeliyiz. Bunların en mühim görevi, daha büyük kaleleri işaret atışı ve işaret ateşi sistemiyle (Hırvat. *glasnik*) Osmanlı akıncılarının saldırılarına karşı alarma geçirmekti⁵⁶. Yeni kalelerin inşası ile serhat garnizonları da büyüdü (tekrar Tablo 7): 1580'ler ve 1590'larda Macaristan ve Hırvatistan'ın yeni hudut müdafaa düzeni kalelerinde konuşlandırılmış olan 20–22.000 asker, 1526 yılında Macar-Hırvat Krallığı'nı güneyde Osmanlılara karşı muhafaza eden 7000 askerin üç katını teşkil ediyordu⁵⁷.

⁵⁵ 1556: HHStA, Hungarica AA, Fasz. 76, Konv. A, fol. 16–37; 1572: StLA, Militaria, Sonderreihe, Grenzrechnungen, Sch. 886, 1572 ve SOA Třeboň, Archiv Buquoy, Fach 71, Fasz. IV, Nr. 2020; 1576 ve 1582: Pálffy, "A Magyarországi és Délvidéki Végvárrendszer"; 1593: KA, AFA, 1593/11/ad 1 ve 1593/11/1.

⁵⁶ Zahn, J. v., "Kreidfeuer", *Styriaca. Gedrucktes und Ungedrucktes zur Steierm. Geschichte und Culturgeschichte*, Graz: Moser, 1894, s. 84–113; Simoniti, *Vojaška Organizacija*, s. 169–179.

⁵⁷ Kubinyi, "The Battle of Szávaszentdemeter–Nagyolaszi", bilhassa s. 73–74.

Harita 2: 16. Yüzyılda Yanık Sınırı (*Gemeinsamgegen die Osmanen*, kapak içi resmi).

Yatay ve dikey yapılandırılmış olan hudut müdafaa düzeninin inşasında – Macar-Hırvat aristokratları ve Avusturya Meclisi'nin tavsiyelerinin yanı sıra – askeri haritacılık da ehemmiyeti yadsınamaz bir rol oynadı. Viyana Harp Şurası, 1560'lardan itibaren Osmanlı İmparatorluğu'na denk düşen sınır bölgesini – Adriyatik Denizi'nden kuzey sınırında Erdel Prenslığı'ne kadar – yalnızca on yıllık bir zaman diliminde bir uçtan diğerine mesaha ettirdi⁵⁸. Buna o zamanlar serhat bölgelerinde oluşturulup günümüzde Viyana'da (6 parça) ve Karlsruhe'de (5 parça) muhafaza edilen sınır ziyaret raporları (yani haritalar)⁵⁹ ile Dresden'de bulunan Macaristan haritaları ile onlarca sınır kalesinin yatay kesit müsveddeleri tanıklık etmektedir⁶⁰. 1563 sonunda Hırvatistan hududundaki ilk

⁵⁸ Pálffy, G., *Die Anfänge der Militärkartographie in der Habsburgermonarchie. Die Regelmäßige Kartographische Tätigkeit der Burgbaumeisterfamilie Angiellini an den Kroatisch-Slawonischen und den Ungarischen Grenzen in den Jahren 1560–1570*, Budapest: Ungarisches Nationalarchiv, 2011, bilhassa s. 29–72.

⁵⁹ Şimdiye kadar yayınlanmamış, Balaton Gölü ile Adriyatik arasındaki büyüklü küçüklü kaleleri ve hatta akarsu ve arazi geçitlerini gösteren 1563 tarihli harikulade bir örnek için: StLA, Militaria, Sonderreihe, Bauten; Batthyány, Schuber 928, 1563.

⁶⁰ ÖNB, Handschriftensammlung, Cod. 8609, fol. 2, 3, 4, 5, 6; ÖNB, Kartensammlung, AB 9.C.1; BGLA, Gebundene Karte und Pläne, Hausfideikommiss Bd. XV, fol. 1, 2, 3, 4, 5; SHStA, Karten, Risse, Bilder Schrank XXVI, Fasz. 96, Nr. 11. fol. 1 ve edisyonları: Pálffy, *Die Anfänge der*

sınır ziyaretinde 40'tan fazla ve İsklavonya serhat bölgesinde 20 civarı kale teftiş edildi: Böylece en mühim kalelerin ölçümleri tamamlanıp yatay kesitlerinin müsveddeleri çıkarıldı⁶¹. Bu çalışmaların ardından CARNIOLA başlığı altında Krain topraklarını da gösteren ilk Hırvat-İsklavon sınır generalliği haritası oluşturuldu (Resim 3: *Hırvat ve İsklavon hududu haritası*). Müteakip yıllarda Drava'nın kuzeyine başka sınır ziyaretleri de yapıldı (Resim 4: *Kanije ve Yanık sınırı haritası*). Bu kale mesahaları ve askeri haritacılık faaliyetleri Avrupa çapında da hususi bir önemi haizdir. Zira bu çalışmalar, 18. yüzyıldaki sistematik askeri ölçümlerin en erken Orta Avrupa öncülerini oluşturmaktadırlar!

Resim 3: *Hırvat ve İsklavon hududu haritası (CARNIOLA kısmı)*
(ÖNB, Handschriftensammlung, Cod. 8609, fol. 2 = Pálffy, *Die Anfänge der Militärkartographie*, Karte II).

Harp Şurasının önyak olmasıyla icra edilen sınır ziyaretleri büyük ölçüde Avusturyalı subaylar ve istihkâm uzmanları (Franz von Poppendorf gibi) tarafından yürütülüyordu. Macar-Hırvat subaylar ise Viyana merkezli Harp Şurasını yerel malumatla bilgilendiriyorlardı. Bahsi geçen haritalar, uzmanlık alanları istihkâm inşası ve harita çizimi olan Milano kökenli Angielini ailesinin kale mimarı üyeleri tarafından hazırlanıyordu. Kast ettiğimiz kişiler iki kardeş, Natale ve Nicolo Angielini ile Natale'nin oğlu Paolo idi⁶².

Militärkartographie, Karte I–XI ve XIX–XV.

⁶¹ Loserth, J., *Innerösterreich und die Militärischen Maßnahmen gegen die Türken im 16. Jahrhundert. Studien zur Geschichte der Landesdefension und der Reichshilfe*, Graz: Styria, 1934, s. 63–64.

⁶² Pálffy, *Die Anfänge der Militärkartographie*, s. 9–28.

Resim 4: Kanije ve Yanık sınırı haritası

(ÖNB, Handschriftensammlung, Cod. 8609, fol. 3 = Pálffy, *Die Anfänge der Militärkartographie*, Karte IV).

Tablo 8'den de anlaşıldığı üzere, 1560'ların sonunda çizilmiş olan haritalar daha sonra pek çok kez ihya ve tadil edildi. Bunun sebebi, bir yandan Osmanlılar'ın Zigetvar Kalesi ve dağınık serhat bölgesini fethinden (1566), diğer yandan da hudut müdafaa düzeninin daha da modernleştirilmesinden doğan zaruretti. Mühim kalelerin yatay kesitleri ve serhat boyunun münferit haritaları daha sonra ayrı ciltlere kopyalanıyordu ki, bunlar da şu an Viyana, Karlsruhe ve Dresden'de muhafaza edilmektedir. Bu atlaslar aracılığıyla hükümdar ve Harp Şurasının hizmetine, o anki sınır generallikleri ve her bir kalenin istihkâm derecesi hakkındaki malumat ve izahat tek bir cilt içinde sunulmuş oluyordu⁶³.

⁶³ „Damit aber die greniczen zwischen dem künigreich Unngern unnd dem erbfeindt besser erkhanndt werden müge, unnd zu teglichen gebrauch bequember, so ist die unngerisch mappa in fünf tail in disem buech gethailt worden.“ [“Böylece Üngürüs Krallığı'yla ser- düşman beynindeki serhadd daha evla ma'lum ola diyü, isti'mali teshil için Üngürüs haritası 5 parça üzre bu kitabda tefrik olundu.”] ÖNB, Handschriftensammlung, Cod. 8609, fol. 1, Edition: Pálffy, *Die Anfänge der Militärkartographie*, s. 77–78, Ek ve Faksimile: ebd. Tafel XXXII.

Tablo 8: Angielini İstihkâm Mimarları Ailesi'nin Sınır Haritalarının Şeceresi⁶⁴

		(varsayılan) Orijinal	Düzeltilmiş Versiyon	Karlsruhe Atlası	Viyana Atlası	Dresden Atlası
Hırvat ve İsklavon Sınırı	Oluşturulma zamanı	1563. Ekim.-Kasım.	1: 1566–1572, 2: 1574	1573–1575	1574	-
	Müellif	Natale	Natale ve Paolo	Nicolò	Paolo	-
Kaniye ve Yanık Sınırı	Oluşturulma zamanı	1569–570 ve 1566	1572	1573–1575	1574	-
	Müellif	Natale, Yanık Sınırı: Nicolò	Natale	Nicolò	Paolo	-
Schüttinsel	Oluşturulma zamanı	1566–1570	1572 [?]	1573–1575	1574	-
	Müellif	Natale ve/veya Nicolò [?]	Natale [?]	Nicolò	Paolo	-
Maden Kentleri Sınırı	Oluşturulma zamanı	1568 [?]	1572–1573	1573–1575	1574	-
	Müellif	[?]	Natale	Nicolò	Paolo	-
Yukarı Macaristan Sınırı	Oluşturulma zamanı	1565	[?]	1573–1575	1574	-
	Müellif	Natale + Nicolò	[?]	Nicolò	Paolo	-
Macaristan	Oluşturulma zamanı	1572 öncesi [?]	-	-	-	1572–1575
	Müellif	Nicolò ve/veya Natale	-	-	-	Nicolò

Angielini'lerin çalışmalarından anlıyoruz ki, Macar-Hırvat sınırındaki kalelerin inşasında pay sahibi olan mimarlar için daha 16. yüzyılda bir çeşit uzmanlaşma söz konusuydu: Ottavio Baldigara ya da Pietro Ferabosco örneğinde olduğu gibi, birkaçı öncelikle kalelerin planlanması aşamasında öne çıktı. Diğerleri ise, inşaatın icrasını idarede (Hırvat- İsklavon sınırındaki meşhur Dominico dell'Alio gibi) ya da mesaha müsveddelerinin hazırlanmasında (Giulio Turco gibi) uzmanlaştılar. Yine de çoğunluğun savunma yapılarını tahkim etme usul ve işlemlerine kafa yorduğu aşikârdı. 16. yüzyılda faal olan mimarlar, 17. yüzyıl ortasından itibaren hususi olarak bu iş için eğitilmiş ve başlı başına bir meslek koluyla iştigal ettiğinin bilincinde olan askeri mühendis ve haritacıların öncüleriydiler.

Yüzlerce kilometreyi kapsayan yeni hudut müdafaa düzenindeki müstahkemleştirme ameliyatı özenle örgütleniyordu⁶⁵: 1550–1570 arasında İtalyan, Felemenk ve Alman istihkâm mimarları (ki çoğunluğu ilk gurup oluşturuyordu) Harp Şurasının hizmetinde bulunuyordu. Bu mimarların faaliyetlerini koordine edebilmek için her sınır generalliğinde bir inşaat müfettişliği kalemı oluşturul-

⁶⁴ Pálffy, *Die Anfänge der Militärkartographie*, s. 64–76.

⁶⁵ Bu dönemde Fransa'daki durumu kıyaslayınız: Buisseret, D., *Ingénieurs et Fortifications Avant Vauban. L'organisation d'un Service Royal Aux XVIe-XVIIe Siècles*, Paris: Éd. du CTHS, 2002.

du⁶⁶. 1569'dan itibaren yine Viyana tarafından gönderilen Baş İnşa Komiseri adında hususi bir memur mimarların çalışmalarını kontrol ediyordu⁶⁷. Baş İnşa Komiserliği makamını dolduranlar öncelikle Avusturya hanesinin irsî topraklarından gelen soylulardı (Franz von Poppendorf, Salm ve Neuburg kontu Niklas ve Erasmus Braun). Bu kişiler zaten önceden de Macar ve Hırvat-İsklavyon sınırlarında hizmet etmişlerdi. Graz'da teşkil edilen İç Avusturya Harp Şurası, 1578'den itibaren güneydeki iki sınır generalliğine, Hırvat ve İsklavyon/Waras-din Generalliklerine bağlı kaleleri teftiş etme görevini üstlendi⁶⁸.

5. Sonuç

Arz edilen örnekler gösteriyor ki, Osmanlı İmparatorluğu'nun Adriyatik ve Tuna arasındaki bölgede yayılması, hem askeri haritacılığı hem de Habsburg Monarşisi'nin tüm askeri teşkilatını peşinden sürükleyen özel bir istihkâm ağının doğuşuna sebep oldu. Macar-Hırvat Krallığı'nda askeri teşkilatın dikkate değer bir şekilde yeniden örgütlenmesi, pekâlâ Askeri Devrim nitelemesini hak edecek surette, henüz 16. yüzyılın ikinci yarısında vuku bulmuştu⁶⁹. 17 ve 18. yüzyıllarda Habsburg askeri idaresinin temel taşları büyük ölçüde daha o zamanlarda, öncelikle de Hırvat-Macar muharebe sahası kapsamında yerleştirilmişti: 1556'da Viyana Harp Şurası, Osmanlılara karşı mücadeleyi ve askeri teşkilatlanmayı düzenleyen bağımsız bir hükümet organı olarak teşkil edildi. Habsburg Monarşisi'nin ilk modern kaleleri (Uyvar ve Karlovac) Macaristan ve Hırvatistan'da inşa edildi. Keza Angielini ailesinin icra ettiği ilk sistematik askeri haritacılık ölçümleri de yine Macar ve Hırvat-İsklavyon sınırında gerçekleşti. Buralardaki kaleler, daha doğrusu garnizonlar, 16. yüzyılda gittikçe modernleşen ateşli silahlarla donatıldılar⁷⁰. Bütün bu adımlar, Habsburgların

⁶⁶ Koppány, T., "A Magyarországi Végvárak Építési Szervezete a XVI–XVII. Században [16. ve 17. Yüzyıllarda Macar Sınır İstihkâmlarının İnşa Organizasyonu]", *Hagyomány és Korszerűség a XVI–XVII. Században [16. Ve 17. Yüzyıllarda Gelenek ve Modernleşme]*, ed. Tivadar Petercsák, Eger: Dobó István Vármúzeum, 1997, s. 153–177.

⁶⁷ Franz von Poppendorf'a verilen talimatname, 15 Nisan 1569: KA, HKR KIA, IV. 6. Krş.: *Gemeinsam Gegen die Osmanen. Ausbau und Funktion der Grenzfestungen in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert. Katalog der Ausstellung im Österreichischen Staatsarchiv 14. März – 31. Mai 2001*, ed. Géza Pálffy, Budapest–Wien: Österreichisches Staatsarchiv–Collegium Hungaricum Wien, 2000, s. 20–21, Nr. IV–9.

⁶⁸ Thiel, V., "Zur Geschichte der innerösterreichischen Kriegsverwaltung im 16. Jahrhundert", *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 12 (1914), s. 159–170; Schulze, W., *Landesdefension und Staatsbildung. Studien zum Kriegswesen des Innerösterreichischen Territorialstaates (1564–1619)*, Wien et al.: Böhlau, 1973, s. 73–77.

⁶⁹ Yeni bir çalışma olarak kıyaslayınız: Pálffy, G., "The Habsburg Defense System in Hungary Against the Ottomans in Sixteenth Century: A Catalyst of Military Development in Central Europe", *Warfare in Eastern Europe, 1500–1800*, ed. Brian J. Davies, Leiden–Boston: Brill, 2012, s. 35–61.

⁷⁰ Örnek olarak bkz.: *Der Grazer Harnisch in der Türkenabwehr*, ed. Peter Krenn, Graz: Landeszeughaus am Landesmuseum Joanneum, 1971; *Trommeln und Pfeifen, Militärzelte, Anderthalbhänder, Nürnberger Waffen, Waffenhandel und Gewehrzeugung in der Steiermark*, ed. Peter Krenn, Graz: Landeszeughaus am Landesmuseum Joanneum, 1976; Valentinitich, H., "Nürnberger Waffenhändler und Heereslieferanten in der Steiermark im 16. und 17. Jahrhundert", *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg*, 64 (1977), s. 165–182; Valentinitich, H., "Suhler Waffenhändler in den Habsburgischen Erbländern in der Frühen Neuzeit", *Festschrift*

Orta Avrupa'daki siyasi varlığı karşısında hem askeri hem de iktisadi olarak üstün olan Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesini ancak kısmi olarak durdurabildi. Yine de, Habsburg Monarşisi ve hükmü altındaki Macar ve Hırvat Krallığı ile Avusturya mevrus toprakları için bu durum büyük bir başarı ifade ediyordu.

Abstract

Die Türkenabwehr und die Militärkartographie der Habsburgermonarchie in Ungarn und Kroatien-Slawonien im 16. Jh.

The present study makes a survey of the latest research by Hungarian historians on the history of the Habsburg Monarchy's defense against the Turkish invasion and military cartography practices in Hungary and Croatia-Slavonia in the sixteenth century. Therefore, it points out to the process through which the expansion of the Ottoman Empire in the area between the Adriatic and the Danube prompted a particular development of the military entity in the Habsburg domains.

Keywords: The Habsburg Monarchy, Hungary, Croatia – Slavonia, defense against the Turks, military cartography.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BGLA – Landesarchiv Baden-Württemberg, Generallandesarchiv Karlsruhe

HHStA, Hungarica AA – Österreichisches Staatsarchiv, Wien; Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Staatenabteilungen, Ungarische Akten (Hungarica), Allgemeine Akten

HHStA, MEA RTA – Österreichisches Staatsarchiv, Wien; Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Reichsarchive, Mainzer Erzkanzleiarchiv, Reichstagsakten

KA, AFA – Österreichisches Staatsarchiv, Wien; Kriegsarchiv, Alte Feldakten

KA, HKR KIA – Österreichisches Staatsarchiv, Wien; Kriegsarchiv, Hofkriegsrätlichen Kanzleiarchiv

MNL OL, E 185 – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára [Macar Milli Arşivi, Macar Devlet Arşivi], Budapest; E 185, Magyar Kamara Archivuma [Macar Dairesi Arşivi], Archivum familiae Nádasdy, Missiles

NÖLA, SA – Niederösterreichisches Landesarchiv, Sankt Pölten; Ständisches Archiv

ÖNB – Österreichische Nationalbibliothek, Wien

SOA Třeboň – Státní oblastní archiv [Mahalli Devlet Arşivi], Třeboň

SHStA – Sächsisches Staatsarchiv, Hauptstaatsarchiv Dresden

StLA, Militaria – Steiermärkisches Landesarchiv Graz; Landschaftliches Archiv, Antiquum XIV., Militaria

Haritalar ve Resimler

Harita 1: *1582 Civarı Macaristan'daki Serhat Kaleleri* (Pálffy, "Türkenabwehr, Grenzsoldatentum", Harita 2, s. 123.

Harita 2: *16. Yüzyılda Yanık Sınırı (Gemeinsam gegen die Osmanen, İç kapak resmi)*

Resim 1: *16. Yüzyılın İkinci Yarısında Yanık Kale-Şehri* (Georg Hoefnagel, 1597; Yazarın kendi arşivinden)

Resim 2: *Kaniye Serhat Kalesinin Yatay Kesiti, 1577* (KA Akten des Wiener Hofkriegsrates Exp. 1577 Juli, No. 140, fol. 72–73).

Resim 3: *Hırvat ve İsklavon Hududu Haritası (CARNIOLA kısmı)* (ÖNB, Handschriftensammlung, Cod. 8609, fol. 2: Pálffy, *Die Anfänge der Militärkartographie*, Karte II).

Resim 4: *Kaniye ve Yanık Sınırı Haritası* (ÖNB, Handschriftensammlung, Cod. 8609, fol. 3: Pálffy, *Die Anfänge der Militärkartographie*, Karte IV).

Araştırma Eserleri

ABRAHAMOWICZ, Zygmunt et al., *Die Türkenkriege in der Historischen Forschung*, Wien: Franz Deuticke, 1983.

ÁGOSTON, Gábor, "The Most Powerful Empire: Ottoman Flexibility and Military Might", *Empires and Superpowers. Their Rise and Fall*, ed. George Zimmar–David Hicks, Washington: Society for the Preservation of the Greek Heritage, 2005, s. 127–171.

ÁGOSTON, Gábor, "Habsburg and Ottomans: Defense, Military Change and Shifts in Power", *The Turkish Studies Association Bulletin*, 22 (1998), s. 126–141.

BARBARICS-HERMANIK, Zsuzsa, "Reale Oder Gemachte Angst? Türkengefahr und Türkenpropaganda im 16. und 17. Jahrhundert", *Türkenangst und Festungsbau. Wirklichkeit und Mythos*, hrsg. Harald Heppner–Zsuzsa Barbarics-Hermanik, Frankfurt am Main, 2009, s. 43–75.

BARTA, Gábor, "A Forgotten Theatre of War 1526–1528 (Historical Events Preceding the Ottoman-Hungarian Alliance of 1528)", *Hungarian-Ottoman Military and Diplomatic Relations in the Age of Süleyman the Magnificent*, ed. Géza Dávid–Pál Fodor, Budapest: Loránd Eötvös University, Department of Turkish Studies; Hungarian Academy of Sciences, Institute of History, 1994, s. 93–130.

BENDA, Kálmán (ed.), *Magyarország Történeti Kronológiája [Macaristan Kronolojisi]*, II, 1526–1848, 3. bs., Budapest: Akadémiai, 1989.

BÉRENGER, Jean (dir.), *La Révolution Militaire en Europe (XVe-XVIIIe siècles)*, Paris: ISC-Economia, 1998.

- BUISSERET, David, *Ingénieurs et Fortifications Avant Vauban. L'organisation d'un Service Royal Aux XVIe-XVIIe Siècles*, Paris: Éd. du CTHS, 2002.
- DÁVID, Géza, "An Ottoman Military Career on the Hungarian Borders: Kasım Voyvoda, Bey, and Pasha", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid-Pál Fodor, Leiden et al.: Brill, 2000, s. 265–297.
- DOMOKOS, György, *Ottavio Baldigara. Egy Itáliai Várfundáló Mester Magyarországon [Ottavio Baldigara. Macaristan'da Bir İtalyan İstihkâm Mimarı]*, Budapest: Balassi Kiadó, 2000.
- EGGER, Rainer, "Hofkriegsrat und Kriegsministerium als Zentrale Verwaltungsbehörden der Militärgrenze", *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs*, 43 (1993), s. 74–93.
- ENGEL, Pál, *The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526*, London-New York: I. B. Tauris, 2001.
- ERDÉLYI, Gabriella, *Bethlenfalvi Thurzó Elek Levelezése (Források a Habsburg-Magyar Kapcsolatok Történetéhez) [Alexius Thurzó von Bethlenfalva'nın Yazışmaları (Habsburg – Macar İlişkileri Tarihine Dair Kaynaklar)]*, I, 1526–1532, Budapest: Magyar Országos Levéltár et al., 2005.
- FARBÁKY, Péter, "Pietro Ferrabosco in Ungheria e Nell'imperio Ausburgico", *Arte Lombarda*, 139/3 (2003), s. 127–134.
- FAROQHI, Suraiya, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, München: Beck, 2000.
- FICHTNER, Paula Sutter, "Dynasticism and its Limitations: the Habsburgs and Hungary (1542)", *East European Quarterly*, 4 (1971), s. 389–407.
- FODOR, Pál, "Ottoman Policy Towards Hungary, 1520–1541", *In Quest of the Golden Apple. Imperial Ideology, Politics, and Military Administration in the Ottoman Empire*, Istanbul: Isis, 2000, s. 105–169.
- GECSÉNYI, Lajos, "Ungarische Städte im Vorfeld der Türkenabwehr Österreichs. Zur Problematik der ungarischen Städteentwicklung", *Archiv und Forschung. Das Haus-, Hof- und Staatsarchiv in seiner Bedeutung für die Geschichte Österreichs und Europas*, hrsg. Elisabeth Springer-Leopold Kammerhofer, Wien-München: Verlag für Geschichte und Politik, 1993, s. 57–77.
- HOLZSCHUH-Hofer, RENATE-BESELER, Susanne, "Nobles Grau-Gold. Bauforschung am Schweizertor in der Wiener Hofburg", *Österreichische Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege*, 62/4 (2008), s. 643–670.
- IMBER, Colin, *The Ottoman Empire, 1300–1650. The Structure of Power*, Basingtoke–New York: Palgrave MacMillan, 2002.
- İNALCIK, Halil, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300–1600*, 3. bs., London: Widenfeld and Nicolson, 1997.
- KÁROLYI, Árpád, *A német Birodalom Nagy Hadi Vállalata 1542-ben [Kutsal Roma German İmparatorluğu'nun Büyük Askeri Operasyonları, 1542]*, Budapest: Athenaeum R. Társulat, 1880.

- KASER, Karl, *Freier Bauer und Soldat. Die Militarisierung der Agrarischen Gesellschaft an der Kroatisch-Slawonischen Militärgrenze (1535–1881)*, Wien et al.: Böhlau, 1997.
- KELENIK, József, "The Military Revolution in Hungary", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid–Pál Fodor, Leiden et al.: Brill, 2000, s. 117–159.
- KENYERES, István, "Die Einkünfte und Reformen der Finanzverwaltung Ferdinands I. in Ungarn", *Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher*, hrsg. Martina Fuchs–Teréz Oborni–Gábor Ujváry, Münster: Aschendorff, 2005, s. 111–146.
- KENYERES, István, "Die Kosten der Türkenabwehr und des Langen Türkenkrieges (1593–1606) im Kontext der ungarischen Finanzen des 16. und 17. Jahrhunderts", *Das "Blut des Staatskörpers". Forschungen zur Finanzgeschichte der Frühen Neuzeit*, hrsg. Peter Rauscher–Andrea Serles–Thomas Winkelbauer, München: Oldenbourg, s. 19–41.
- KOPPÁNY, Tibor, "A Magyarországi Végvárak Építési Szervezete a XVI–XVII. Században [16. ve 17. Yüzyıllarda Macar Sınır İstihkâmlarının İnşa Organizasyonu]", *Hagyomány és Korszerűség a XVI–XVII. Században [16. Ve 17. Yüzyıllarda Gelenek ve Modernleşme]*, ed. Tivadar Petercsák), Eger: Dobó István Vármúzeum, 1997, s. 153–177.
- KOSÁRY, Domokos, "Magyarország a XVI–XVII. Századi Nemzetközi Politikában [16–17. Yüzyıl Uluslararası Siyasetinde Macaristan]", *A Történelem Veszedelméi. Írások Európáról és Magyarországról [Tarihin Tehlikeleri. Avrupa ve Macaristan üzerine Çalışmalar]*, Budapest: Magvető, 1987, s. 20–62.
- KOVÁCS, Klára P., "A Szatmári Vár Alaprajzának Lehetséges Előképei és Hatása a Kárpát-Medence Kora Újkori Várepítészetére [Satmar Kalesi Yatay Kesit Örnekleri ve Erken Modern Karpatlarında Büyük Ölçekle Mimariye Etkileri]", *Stílusok, Művek, Mesterek. Erdély Művészete 1690–1848 Között. Tanulmányok B. Nagy Margit Emlékére [Tarz, Eser ve Usta: Erdel'de Sanat 1690–1848. Margit B. Nagy Hatırasına Yazılar]*, ed. János Orbán, Marosvásárhely–Kolozsvár: Maros Megyei Múzeum–Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011, s. 41–55.
- KRENN, Peter (hrsg.), *Der Grazer Harnisch in der Türkenabwehr*, Graz: Landeszeughaus am Landesmuseum Joanneum, 1971.
- KRENN, Peter (hrsg.), *Trommeln und Pfeifen, Militärselte, Anderthalbhänder, Nürnberger Waffen, Waffenhandel und Gewehrherzeugung in der Steiermark*, Graz: Landeszeughaus am Landesmuseum Joanneum, 1976.
- KRUHEK, Milan, *Karlovac. Utrvde, Granice i Ljudi*, Karlovac: Matica Hrvatska, 1995.
- KRUHEK, Milan, *Krajiške Utrvde i Obrana Hrvatskog Kraljevstva Tijekom 16. Stoljeća*, Zagreb: Institut za Suvremenu Povijest, 1995.
- KUBINYI, András, "The Battle of Szávaszentdemeter–Nagyolaszi (1523). Ottoman Advance and Hungarian Defence on the Eve of Mohács", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid–Pál Fodor, Leiden et al.: Brill, 2000, s. 71–115.

- KUBINYI, András, *König und Volk im Spätmittelalterlichen Ungarn. Städteentwicklung, Alltagsleben und Regierung im Mittelalterlichen Königreich Ungarn*, Herne: Tibor Schäfer, 1998.
- LAUBACH, Ernst, *Ferdinand I. als Kaiser. Politik und Herrscherauffassung des Nachfolgers Karls V*, Münster: Aschendorff, 2001.
- LIEPOLD, Antonio, *Wider den Erbfeind Christlichen Glaubens. Die Rolle des Niederen Adels in den Türkenkriegen des 16. Jahrhunderts*, Frankfurt am Main et al.: Peter Lang, 1998.
- LOSERTH, Johann, *Innerösterreich und die Militärischen Maßnahmen Gegen die Türken im 16. Jahrhundert. Studien zur Geschichte der Landesdefension und der Reichshilfe*, Graz: Styria, 1934.
- MAGGIOROTTI, Leone Andrea, *Gli Architetti Militari. II. Architetti e Architetture Militari*. II, Roma: Libr. dello Stato, 1936.
- MÁRKUS, Dezső (hrsg.), *Corpus Juris Hungarici. 1526–1608. Évi Törvényczikkek [1526'dan 1608'e Kanunlar]*, Budapest: Franklin-Társulat, 1899.
- MAROSI, Endre, "Partecipazione di Architetti Militari Veneziani Alla Costruzione del Sistema delle Fortezze di Confine in Ungheria Tra il 1541 e il 1593", *Rapporti Veneto-Ungheresi All'epoca del Rinascimento*, ed. Tibor Klaniczay, Budapest: Akadémiai, 1975, s. 195–215.
- PÁLFFY, Géza (hrsg.), *Gemeinsam Gegen die Osmanen. Ausbau und Funktion der Grenzfestungen in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert. Katalog der Ausstellung im Österreichischen Staatsarchiv 14. März – 31. Mai 2001*, Budapest–Wien: Österreichisches Staatsarchiv–Collegium Hungaricum Wien, 2000.
- PÁLFFY, Géza–PANDŽIĆ, Miljenko–TOBLER, Felix, *Ausgewählte Dokumente zur Migration der Burgenländischen Kroaten im 16. Jahrhundert / Odabrani Dokumenti o Seobi Gradišćanskih Hrvata u 16. Stoljeću*, Eisenstadt / Željezo: Hrvatski Kulturni i Dokumentarni Centar / Kroatisches Kultur- und Dokumentationszentrum, 1999.
- PÁLFFY, Géza, "A Magyarországi és Délvidéki Végvárrendszer 1576. és 1582. Évi Jegyzékei [1576 ve 1582 Yılları İmparatorluk Meclisi Zabıtlarından Macar ve Hırvat – İsklavon Sınır Kaleleri Dizini (Kaynak edisyon)]", *Hadtörténelmi Közlemények*, 108/1 (1995), s. 114–185.
- PÁLFFY, Géza, "An 'Old Empire' on the Periphery of the Old Empire: The Kingdom of Hungary and the Holy Roman Empire in the Sixteenth and Seventeenth Centuries", *The Holy Roman Empire, 1495–1806: A European Perspective*, ed. R. J. W. Evans–Peter H. Wilson, Leiden–Boston: Brill, 2012, s. 259–279.
- PÁLFFY, Géza, "Der Preis für die Verteidigung der Habsburgermonarchie. Die Kosten der Türkenabwehr in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts", *Finanzen und Herrschaft. Zu den materiellen Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*, hrsg. Friedrich Edelmayer–Maximilian Lanzinner–Peter Rauscher, München–Wien: Oldenbourg, 2003, s. 20–44.
- PÁLFFY, Géza, "Die Türkenabwehr in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert – ein Forschungsdesiderat", *Anzeiger der Philosophisch-Historischen Klasse der Österreichischen Akademie der Wissenschaften*, 137/1 (2002), s. 99–131.

- PÁLFFY, Géza, "Kriegswirtschaftliche Beziehungen Zwischen der Habsburgermonarchie und der Ungarischen Grenze Gegen die Osmanen in der Zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Unter Besonderer Berücksichtigung des Königlichen Zeughauses in Kaschau", *Ungarn-Jahrbuch: Zeitschrift für Interdisziplinäre Hungarologie* [München], 27 (2004), s. 17–40.
- PÁLFFY, Géza, "The Habsburg Defense System in Hungary Against the Ottomans in Sixteenth Century: A Catalyst of Military Development in Central Europe", *Warfare in Eastern Europe, 1500–1800*, ed. Brian J. Davies, Leiden–Boston: Brill, 2012, s. 35–61.
- PÁLFFY, Géza, "The Origins and Development of the Border Defence System against the Ottoman Empire in Hungary (Up to the Early Eighteenth Century)", *Ottomans, Hungarians, and Habsburgs in Central Europe. The Military Confines in the Era of the Ottoman Conquest*, ed. Géza Dávid–Pál Fodor, Leiden et al.: Brill, 2000, s. 3–69.
- PÁLFFY, Géza, "Türkenabwehr, Grenzsoldatentum und die Militarisierung der Gesellschaft in Ungarn in der Frühen Neuzeit", *Historisches Jahrbuch*, 123 (2003), s. 111–148.
- PÁLFFY, Géza, "Un Penseur Militaire Alsacien Dans la Hongrie au XVIe Siècle: Lazare Baron von Schwendi (1522–1583)", *La Pensée Militaire Hongroise à Travers les Siècles*, dir. Hervé Coutau-Bégarie–Ferenc Tóth, Paris: Institut de Stratégie Comparée EPHE IV–Sorbonne–Éditions Économica, 2011, s. 41–59.
- PÁLFFY, Géza, *A Császárváros Védelmében. A Győri Főkapitányság Története 1526–1598 [İmparatorluk Şehrini Savunmak. Yanık Serhaddi Tarihi 1526–1598]*, Győr: Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára, 1999.
- PÁLFFY, Géza, *Die Anfänge der Militärkartographie in der Habsburgermonarchie. Die Regelmäßige Kartographische Tätigkeit der Burgbaumeisterfamilie Angielini an den Kroatisch-Slawonischen und den Ungarischen Grenzen in den Jahren 1560–1570*, Budapest: Ungarisches Nationalarchiv, 2011.
- PÁLFFY, Géza, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, Boulder et al.: Columbia et al., 2009.
- PAPP, Sándor, *Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine quellenkritische Untersuchung*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2003.
- PARKER, Geoffrey, *The Military Revolution. Military Innovation and the Rise of the West, 1500–1800*, 2nd revised ed., Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- PERJÉS, Géza, *The Fall of the Medieval Kingdom of Hungary: Mohács 1526–Buda 1541*, Boulder et al.: Columbia et al., 1989.
- PETRITSCH, Ernst Dieter, "Der Habsburgisch-Osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547", *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 38 (1985), s. 49–80.
- RAUSCHER, Peter, "Kaiser und Reich. Die Reichstürkenhilfen von Ferdinand I. bis Zum Beginn des 'Langen Türkenkriegs' (1548–1593)", *Finanzen und Herrschaft. Zu den Materiellen Grundlagen Fürstlicher Politik in den Habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*, hrsg. Friedrich Edelmayer–Maximilian Lanzinner–Peter Rauscher, München–Wien: Oldenbourg, 2003, s. 45–83.

- REGELE, Oskar, *Der Österreichische Hofkriegsrat 1556–1848*, Wien: Österreichisches Staatsarchiv, 1949.
- ROBERTS, Michael, "The Military Revolution, 1550–1650", *Essays in Swedish History*, London: Weidenfeld and Nicolson, 1967, s. 195–225.
- ROGERS, Clifford J. (ed.), *The Military Revolution Debate. Readings on the Military Transformation of Early Modern Europe*, Boulder et al.: Westview, 1995.
- ROTHENBERG, Gunther E[rich], "The Origins of the Austrian Military Frontier in Croatia and the Alleged Treaty of 22 December 1522", *Slavonic and East European Review*, 38 (1960), s. 493–498.
- SCHULZE, Winfried, *Landesdefension und Staatsbildung. Studien zum Kriegswesen des innerösterreichischen Territorialstaates (1564–1619)*, Wien et al.: Böhlau, 1973.
- SIMONITI, Vasko, "Doprinos Kranjske Financiranju Protuturske Obrane u 16. Stoljeću", *Vojna Krajina. Povijesni Pregled – Historiografija – Rasprave*, ured. Dragutin Pavličević, Zagreb: Sveučilišna Naklada Liber, 1984, s. 205–213.
- SIMONITI, Vasko, *Vojaška Organizacija na Slovenskem v 16. Stoletju*, Ljubljana: Slovenska Matica, 1991.
- SPECKLE, Daniel, *Architectura von Vestungen*, Straßburg: Bernhart Jobin, 1589.
- SZABÓ, János B., "A Mohácsi Csata és a Hadügyi Forradalom [Mohaç Muharebesi ve Askeri Devrim]", I–II, *Hadtörténelmi Közlemények*, 117/2 (2004), s. 443–480; 118/3 (2005), s. 573–632.
- SZAKÁLY, Ferenc, "Phases of Turco-Hungarian Warfare before the Battle of Mohács (1365–1526)", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 33 (1979), s. 65–111.
- SZAKÁLY, Ferenc, "The Hungarian-Croatian Border Defense System and its Collapse", *From Hunyadi to Rákóczi. War and Society in Late Medieval and Early Modern Hungary*, ed. János M. Bak–Béla K. Király, Boulder et al.: Columbia et al., 1982, s. 141–158.
- SZÉKELY, Zoltán, "A Győri Vár XVI. Századi Reneszánsz Kapui [16. Yüzyıl'da Rönesans Umum Kapıları ve Yanık Kalesi]", *Arrabona: Múzeumi Közlemények*, 41/1-2 (2003), s. 83–118.
- SZŐCS, Péter, "Szatmár Kora Újkori Erődje [Erken Modern Dönemde Satmar Kalesi]", *Castrum: A Castrum Bene Egyesület Hírlevele*, 3 (2006), s. 81–89.
- THALLÓCZY, Lajos–HODINKA, Antal, *Codex Diplomaticus Partium Regno Hungariae Adnexarum*, Bd. 1., Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1903.
- THIEL, Viktor, "Zur Geschichte der Innerösterreichischen Kriegsverwaltung im 16. Jahrhunderte", *Zeitschrift des Historischen Vereines für Steiermark*, 12 (1914), s. 159–170.
- TOIFL, Leopold–LEITGEB, Hildegard, *Türkeneinfälle in der Steiermark und in Kärnten vom 15. bis zum 17. Jahrhundert*, Wien: Österreichischer Bundesverlag, 1991.
- TÓTH, Sándor László, *A Mezőkeresztesi Csata és a Tizenöt Éves Háború [Haçova Muharebesi (1596) ve Uzun Türk Savaşı]*, Szeged: Belvedere, 2000.

- VALENTINITSCH, Helfried, "Nürnberger Waffenhändler und Heereslieferanten in der Steiermark im 16. und 17. Jahrhundert", *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg*, 64 (1977), s. 165–182.
- VALENTINITSCH, Helfried, "Suhler Waffenhändler in den Habsburgischen Erbländern in der Frühen Neuzeit", *Festschrift Othmar Pickl zum 60. Geburtstag*, hrsg. Herwig Ebner et al., Graz–Wien: Leykam, 1987, s. 683–688.
- VÁNDOR, László, "Kanizsa Története a Honfoglalástól a Város Török Alóli Felszabadulásáig [Macar Fethinden Osmanlı Hâkimiyetinin Sonuna Değın Kanije Tarihi]", *Nagykanizsa. Városi Monográfia [Nagykanizsa. Bir Şehir Monografisi]*, I, ed. József Béli–Miklós Rózsa–Anna Lendvai Rózsáné, Nagykanizsa: Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata, 1994, s. 215–424.
- VARGA, Szabolcs, "Nádasdy Tamás Horvát–Szlavón Bánsága (1537–1539) [Hrvatistan ve İsklavonya'da Thomas Nádasdy'nin Banlığı (1537–1539)]", *Századok*, 144/4 (2010), s. 793–822.
- VILFAN, Sergij, "Crown, Estates and the Financing of Defence in Inner Austria, 1500–1630", *Crown, Church and Estates: Central European Politics in the Sixteenth and Seventeenth Centuries*, ed. R. J. W. Evans–T. V. Thomas, London: Macmillan, 1991, s. 70–79.
- VOJE, Ignacij, *Slovinci Pod Pritiskom Turškega Nasilja*, Ljubljana: Znanstveni Inštitut Filozofske Fakultete, 1996.
- WINKELBAUER, Thomas, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter, 1522–1699*, Bd. 1–2., Wien: Ueberreuter, 2003.
- ZAHN, Joseph v[on], "Kreidfeuer", *Styriaca. Gedrucktes und Ungedrucktes zur steierm. Geschichte und Culturgeschichte*, Graz: Moser, 1894, s. 84–113.
- ŽMEGAČ, Andrej, "Karlstadt – Karlovac, Zur Frage der Befestigten Idealstadt", *Militärische Bedrohung und bauliche Reaktion. Festschrift für Volker Schmidtchen*, hrsg. Elmar Brohl, Marburg: Deutsche Gesellschaft für Festungsforschung, 2000, s. 62–70.

